

Μεταπτυχιακό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία – Εξ Αποστάσεως

Μάθημα: DHIST600 – Διπλωματική Εργασία

Διδάσκων: Αντώνης Κλάψης

Θέμα εργασίας

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τη περίοδο της μεταξικής διακυβέρνησης

Ονοματεπώνυμο φοιτητή: Εμμανουήλ Κωστέτσος

Αριθμός μητρώου: 1194812211

Ιούνιος 2021

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Ονοματεπώνυμο φοιτητή: Εμμανουήλ Κωστέτσος

Τίτλος Μεταπτυχιακής διατριβής:

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τη περίοδο της μεταξικής διακυβέρνησης

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβη εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε…….. από τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή

Πρώτος επιβλέπων

Αντώνης Κλάψης, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής

Παπαζαχαρία Αικατερίνη, Λέκτορας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής

Κυριάκος Ιακωβίδης, Λέκτορας

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Εμμανουήλ Κωστέτσος, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τη περίοδο της μεταξικής διακυβέρνησης», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Εμμανουήλ Κωστέτσος

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα……..…5

Περίληψη…….….6

Abstract…….……7

Εισαγωγή…….…..8

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις τη δεκαετία του 1930……..9

Η εξωτερική πολιτική του Μεταξά……..……12

Η Συνθήκη του Μοντραί……...…14

Ο βουλγαρικός αναθεωρητισμός και η στάση της Τουρκίας……..….15

Η επίσκεψη Μεταξά στην Άγκυρα……..……18

Μειονοτικά ζητήματα……..19

Η Συμπληρωματική Συνθήκη……..22

Η Συμφωνία της Θεσσαλονίκης……..24

Ο θάνατος της Τουρκίας και η σταδιακή καιροσκοπική πολιτική της Τουρκίας……26

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου…….....…29

Συμπεράσματα…….33

Πηγές – Βιβλιογραφία……..35

Περίληψη

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τη περίοδο της μεταξικής διακυβέρνησης (1936-1941), στηρίχθηκαν στις θεμελιώδεις σχέσεις των προηγούμενων ετών. Ερχόμενος στην εξουσία ο Ιωάννης Μεταξάς έθεσε ως στόχο στην εξωτερική του πολιτική την διατήρηση των εγκάρδιων σχέσεων με την Τουρκία υπό τον Κεμάλ Ατατούρκ, που του είχαν αφήσει παρακαταθήκη οι προκάτοχοι του. Αρχικά ως κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός, υποστήριξε το αίτημα τις Τουρκίας στη Συνθήκη του Μοντραί, που αφορούσε την στρατικοποίηση των Δαρδανελίων, για να καταδείξει με αυτό το τρόπο πως υποστηρίζει έμπρακτα την διατήρηση των φιλικών σχέσεων με την γείτονα Τουρκία. Λίγο αργότερα, αυτοανακηρύχθηκε ως δικτάτορας (4 Αυγούστου 1936) δεν άλλαξε τη στάση του όσον αφορά την ελληνοτουρκική προσέγγιση, αντίθετα έκανε περαιτέρω προσπάθειες για βελτίωση της. Ένθερμος υποστηρικτής της βρετανικής πολιτικής που επεδίωκε το statusquoστον ευρωπαϊκό χώρο, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία ήταν πιστές στη Βαλκανική Αντάντ που είχε δημιουργηθεί το 1934, προκειμένου να διατηρήσουν την εδαφική και πολιτική ακεραιότητα στα Βαλκάνια αλλά και να στείλουν ένα ηχηρό μήνυμα ενότητας σε κράτη που εξέφραζαν αναθεωρητική πολιτική, κυρίως την Βουλγαρία, μέσα σε μία περίοδο απρόβλεπτη για την Ευρώπη που είχε χωριστεί σε αναθεωρητικές δυνάμεις από την μία και από την άλλη χώρες που ακολουθούσαν κατευναστική πολιτική. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, υπήρξαν στενές επαφές με τον Τούρκο πρόεδρο Κεμάλ Ατατούρκ, με το πιο χαρακτηριστικά παράδειγμα την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στην Άγκυρα (Οκτώβριο 1937), όπου είχαν την ευκαιρία με τον Τούρκο πρόεδρο να συζητήσουν θέματα όπως την εξωτερική του πολιτική, για τη Βαλκανική Συνεννόηση, την οχύρωση της άμυνας τους στα κοινά τους σύνορα στη περιοχή της Θράκης αλλά και μειονοτικά εκατέρωθεν ζητήματα. Από τη συνάντηση αυτή προέκυψε το θέμα μία νέα μεταξύ τους συμπληρωματική συνθήκη η οποία υπεγράφη τον Απρίλιο του 1938 και αποτελούσε το απόγειο της ελληνοτουρκικής προσέγγισης καθώς σταδιακά η Άγκυρα παρουσίαζε τυχοδιωκτική πολιτική. Η Τουρκία λοιπόν μαζί με την Γιουγκοσλαβία άρχισαν να πιέζουν την είσοδο της Βουλγαρίας στη Βαλκανική Συνεννόηση, έπειτα και από έντονη παρότρυνση της Αγγλίας η οποία επιθυμούσε ενιαία βαλκανική συμμαχία με την συμμετοχή όλων των κρατών της. Η στάση αυτή έφερε σε δύσκολη θέση την Ελλάδα και την οδήγησε στην απομόνωση της καθώς δεν επιθυμούσε την είσοδο της Βουλγαρίας στο βαλκανικό συνασπισμό η οποία αξίωνε την είσοδο της με την έξοδο της στο Αιγαίο, συνεπώς παραχώρηση ελληνικών εδαφών σε αυτή. Εν τέλει μετά από έντονες πιέσεις η Ελλάδα έδωσε την συναίνεση και στη Θεσσαλονίκη στις 31 Ιουλίου 1938, συμφώνησε η Βουλγαρία με τα κράτητης Βαλκανικής Συνεννόησης που αφορούσε τροποποιήσεις των συνθηκών της Λοζάνης και του Νεϊγύ. Το Νοέμβριο του ίδιου έτος μετά το θάνατο του Κεμάλ Ατατουρκ, η Τουρκία με νέο πρόεδρο τον Ισμέτ Ινονού, άρχιζε να εμφανίζει καιροσκοπική πολιτική και να απομακρύνεται σταδιακά από την Ελλάδα. Δεν δίσταζε μάλιστα να διαπραγματεύεται πότε με τις δυνάμεις του Άξονα και πότε με τις συμμαχικές Δυνάμεις και έπειτα από την άρνηση της Γερμανία να προβεί σε συμφωνία με την Τουρκία, η τελευταία υπέγραψε αμυντικό σύμφωνο με την Αγγλία και την Γαλλία. Τέλος στις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Τουρκία εξακολουθούσε να έχει καιροσκοπική πολιτική αρνούμενοι να τηρήσει τις δεσμεύεις της και να συνδράμει πολεμικά είτε την Γαλλία είτε την Ελλάδα μετά την γερμανική επίθεση και την ιταλική εισβολή αντίστοιχα.

Επίσης διαπραγματεύονταν και με τις δύο δυνάμεις την είσοδο της στο πόλεμο με την εξασφάλιση βαλκανικών εδαφών αλλά και τα Δωδεκάνησα.

Abstract

The Greek-Turkish relations during the reign of Ioannis Metaxas (1936-1941), were based on the fundamental relations of previous years. Coming to power, Ioannis Metaxas set as a goal in his foreign policy the maintenance of invigorating relations with Turkey under Kemal Ataturk, which had been bequeathed to him by his predecessors. Initially, as Parliamentary Prime Minister, he supported Turkey's request in the Montreux Treaty, which concerned the militarization of the Dardanelles, to demonstrate in this way that he actively supported the maintenance of friendly relations with neighboring Turkey. Shortly afterwards,when he proclaimed himself dictator (August 4, 1936), he did not change his stance on the Greek-Turkish approach, but instead made further efforts to improve it. An ardent supporter of British policy seeking status in Europe, both Greece and Turkey were loyal to the Balkan Entente created in 1934 in order to maintain territorial and political integrity in the Balkans but also to send a strong message of unity to states. expressing a policy of revision, especially Bulgaria, in a period unpredictable for Europe, which had been divided into reformist powers on both sides by a policy of appeasement. During the dictatorship of Metaxas, there were close contacts with Turkish President Kemal Ataturk, most notably the Greek Prime Minister's visit to Ankara (October 1937), where they had the opportunity to discuss issues such as his foreign policy with the Turkish President. policy, for the Balkan Reconciliation, the fortification of their defense on their common borders in the region of Thrace but also minority issues on both sides. From this meeting arose the issue of a new complementary treaty which was signed in April 1938 and was the culmination of the Greek-Turkish approach as Ankara gradually presented an adventurous policy. Turkey, together with Yugoslavia, began to push for Bulgaria's entry into the Balkan Reconciliation, at the strong urging of Britain, which wanted a united Balkan alliance with the participation of all its states. This attitude put Greece in a difficult position and led it to its isolation as it did not want Bulgaria to join the Balkan coalition which demanded its entry with its exit to the Aegean, thus conceding Greek territory to it. Finally, after intense pressure, Greece gave its consent and in Thessaloniki on July 31, 1938, Bulgaria agreed with the Balkan Conciliation states regarding amendments to the treaties of Lausanne and Neuilly. In November of the same year after the death of Kemal Ataturk, Turkey, with a new president Ismet Inonu, began to pursue an opportunistic policy and gradually moved away from Greece. In fact, he did not hesitate to negotiate with the Axis powers and sometimes with the allied forces, and after Germany refused to reach an agreement with Turkey, the latter signed a defense pact with England and France. Finally, at the beginning of World War II, Turkey continued to have an opportunistic policy of refusing to honor its commitments and to provide military assistance to either France or Greece after the German invasion and the Italian invasion, respectively. It also negotiated with both forces its entry into the war by securing Balkan territories and the Dodecanese.

Εισαγωγή

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούν αντικείμενο μελέτης για πολλούς ιστορικούς, οι οποίες από την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους παρατηρούνται έντονα συχνές εχθροπραξίες μεταξύ τους με κύρια αίτια αυτών των εχθροπραξιών να είναι διεκδίκηση εδαφών κυριαρχικά δικαιώματα και θρησκευτικά ζητήματα. Οι μεταξύ τους διένεξη βρίσκεται στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντας προσπαθώντας από τις εχθροπραξίες μεταξύ των δύο χωρών να επωφεληθούν γενικότερα στην περιοχή της νοτιανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου.

Όμως η σύγκρουση αυτή μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας τερματίζεται από το 1923, έπειτα από μία δεκαετία έντονων πολεμικών αναμετρήσεων (Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος και Μικρασιατική εκστρατεία , ενώ την ίδια περίοδο έρχεται το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αντικαθιστάται η Τουρκική Δημοκρατία υπό τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και έπειτα παρατηρείται μία ισορροπία στις ελληνοτουρκικές σχέσεις με τις δύο χώρες να παραιτούνται από εδαφικές διεκδικήσεις και να συμβιβάζονται με τα υπάρχοντα εδαφικά τους όρια καθώς τους απασχολούσαν άλλα σοβαρότερα ζητήματα να επιλύσουν. Από την μία η Τουρκία ήθελε να βγει από την διεθνή απομόνωση μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, έχοντας τραυματικές εμπειρίες από αυτών, από την άλλη η Ελλάδα έχοντας πληγεί ανεπανόρθωτα από την μικρασιατική καταστροφή με την απώλεια της Ανατολικής Θράκης, τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας, την Ίμβρο και την Τένεδο. Επίσης είχε να περιθάλψει περίπου 1 εκ. πρόσφυγες, με τα οικονομικά της να μην είναι και στην καλύτερη κατάσταση, ενώ πάσχιζε και από πολιτικές αναταράξεις. Για όλους τους παραπάνω λόγους λοιπόν εγκατέλειψε η Ελλάδα την Μεγάλη Ιδέα και προσπάθησε να βελτιώσεις της σχέσεις της με την Τουρκία.[1]

Τόσο η Ελλάδα, όσο και η Τουρκία, έχοντας τόσα προβλήματα να αντιμετωπίσουν, δεν επιθυμούσαν οι μεταξύ τους σχέσεις να είναι τεταμένες και αμφότεροι κινήθηκαν προς την βελτίωση των σχέσεων τους. Μοναδικό εμπόδιο που αποτελούσε για να κινηθούν προς αυτή την κατεύθυνση, αποτελούσε τα μειονοτικά ζητήματα που αντιμετώπιζαν οι χριστιανοί της Κωνσταντινούπολης και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης, τα οποία μειονοτικά ζητήματα υπάγονταν σε δύο κατηγορίες στα μειονοτικά και στα περιουσιακά ζητήματα των ανταλλάξιμων πληθυσμών. Ερχόμενος στην εξουσία ο Ελευθέριος Βενιζέλος, το καλοκαίρι του 1928, θέλησε να δώσει ένα τέρμα στο ζήτημα των μειονοτήτων και να βρει αμοιβαίες λύσεις με την Τουρκία, οι οποίες θα αποτελούσε αφετηρία για μία νέα αρχή των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ο κρητικός πολιτικός λοιπόν κατόρθωσε αρχικά να βγάλει την

[1] Ευαγόρας Λ. Ευαγόρου, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις από 1923 έως σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα 2010,σελ.87-89

Ελλάδα από την διεθνή απομόνωση και το 1930 υπέγραψε το Σύμφωνο Φιλίας με την Άγκυρα, που αφορούσε κυρίως μειονοτικά ζητήματα.

Στη συνέχεια το 1933, η Ελλάδα με νέο πρωθυπουργό αυτή τη φορά τον Παναγή Τσαλδάρη, κατάφεραν να περιέλθουν σε νέα συμφωνία με την Άγκυρα με το Σύμφωνο της Εγκάρδιας Συνεννόησης. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία, αισθάνθηκαν την απειλή που δημιουργείται στην Ευρώπη με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, με τις αναθεωρητικές τάσεις της Βουλγαρίας αλλά και την μετατροπή του ιταλικού καθεστώς σε φασιστικό υπό τον Μπενίτο Μουσολίνι. Επομένως λόγω αυτών των απειλών θέλησε να διαφυλάξει τα γεωπολιτικά της συμφέροντα μέσω αυτής της συμφωνίας

Ένα χρόνο αργότερα, η Ελλάδα και η Τουρκία θέλησαν να δημιουργήσουν μία ενιαία βαλκανική συμμαχία για να αντιμετωπίσουν συλλογικά οποιαδήποτε απειλή τους παρουσιάζονταν. Οι χώρες που ακολούθησαν στο Βαλκανικό Σύμφωνο, ήταν η Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία, ενώ η Βουλγαρία και η Αλβανία δεν συμμετείχαν για τους δικούς τους λόγους ξεχωριστά. Στη συνέχεια, έπειτα από πολιτικές αναταραχές ο Μεταξάς εισέρχεται στα ηνία της χώρας, αρχικά ως κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός και αργότερα ως δικτάτορας με το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Ενδιαφέρον λοιπόν αποτελεί τους χειρισμούς που έκανε ο Μεταξάς στην εξωτερική του πολιτική γενικότερα και ειδικότερα στις σχέσεις του με την Τουρκία.[2]

Στην παρακάτω εργασία, θα μας απασχολήσει ποια ήταν η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και ποια πολιτική ακολούθησε ειδικότερα, την στάση της Ελλάδας όσον αφορά της αξιώσεις της Τουρκίας για τα Στενά Δαρδανελίων, την επίσκεψη του Μεταξά στην Άγκυρα, τα μειονοτικά ζητήματα, πως η Βουλγαρία με τίς αξιώσεις της κατάφερε να δημιουργήσει τριβές στο Βαλκανικό Σύμφωνο, την αλλαγή πολιτικής της Τουρκίας όσο πλησιάζαμε στην έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ιδιαίτερα μετά τον θάνατο του Κεμάλ Αταρκούρκ, τέλος θα αναλυθεί και ποια ήταν η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων κατά τις αρχές του πολέμου μέχρι το θάνατο του Ιωάννη Μεταξά στα τέλη Γενάρη του 1941. [3]

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1930

Πριν τη συνθήκη της Λωζάννης, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις τεταμένες, με διαρκείς πολεμικές συγκρούσεις αναμεταξύ τους . Μετά το 1923 και ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1930 παρατηρούνται φιλικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη με κύριους εμπνευστές τους ηγέτες της Ελλάδας και Τουρκίας, Ελευθέριο Βενιζέλο και Κεμάλ Ατατούρκ αντίστοιχα.[3] Ο Βενιζέλος λοιπόν, έχοντας εγκαταλείψει παντελώς το όραμα της Μεγάλης Ιδέας έθεσε ως προτεραιότητα την σύσφιξη των σχέσεων με την Τουρκία του Κεμάλ Ατατούρκ ο οποίος ήθελε να βγάλει την Τουρκία από την διέξοδο της διεθνής απομόνωσης . Οι δύο λοιπόν αυτή ηγέτες αντιπροσώπευαν την εδαφική και την πολιτική ακεραιότητα των Βαλκανίων και στο χώρο της Μεσογείου, αντιλήφθηκαν πως ο κίνδυνος για την διατάραξη του statusquo, προέρχεται από την Βουλγαρία, η οποία η οποία δεν είχε εμπεδώσει την απώλεια της

[2]Αντώνης Κλάψης, «Η ελληνοτουρκική προσέγγιση στη δεκαετία του 1930», στο *Αίνος μνήμη καθηγητού Ηλία Κρίσπη, Συμβολές στην επιστήμη του δικαίου και των διεθνών σχέσεων*, Σάκουκας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, σελ.435-437

[3] Ευαγόρου, ο.π,σελ.89

Δυτικής Θράκης, στη περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, συνεπώς έχασε και την διέξοδο της στο Αιγαίο.[4]

Μετά από μία σειρά διαπραγματεύσεων που ξεκίνησαν από το 1928, Ελευθέριος Βενιζέλος κατάφερε να έρθει σε συμφωνία με την Τουρκία στις 10 Ιουνίου 1930 που αφορούσε κυρίως θέματα των ανταλλάξιμων πληθυσμών. Ο Έλληνας πρωθυπουργός θεώρησε αναγκαίο να διευθετηθεί το συγκεκριμένο ζήτημα προκειμένου να γίνει μία νέα αρχή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.[5] Η συμφωνία της Άγκυρας, υπογράφτηκε στις 10 Ιουνίου 1930 και είχε ως στόχο τη διευθέτηση των εκκρεμοτήτων των ελληνοτουρκικών διαφορών από τη συνθήκη της Λωζάννης του 1923. Μεταξύ άλλων προέβλεπε τον συμψηφισμό των ανταλλάξιμων περιουσιών, ενώ η Ελλάδα όφειλε να καταβάλει αποζημίωση ύψους 440 χιλιάδων λιρών Αγγλίας στους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης, στους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης, στους Τούρκους ανταλλάξιμους και στους μουσουλμάνους της Θράκης. Από μεριά της η Τουρκία, αναγνώρισε ως εγκατεστημένους στην Κωνσταντινούπολη όλους τους Ελληνορθόδοξους ασχέτως προελεύσεως ή τόπο γέννησης, ενώ κατέβαλλε οικονομική αποζημίωση στους χριστιανούς που είχαν διαφύγει από το 1922 και έπειτα έχοντας στην κατοχή τους τουρκικά επίσημα έγγραφα (διαβατήριο, ταυτότητα κ.λ.π)[6]

Τον Οκτώβριο του 1930 ο Έλληνας πρωθυπουργός μαζί με τον υπουργό εξωτερικών, Ανδρέα Μιχαλόπουλο, σε ταξίδι τους στην Άγκυρα, περίμεναν θερμή υποδοχή κατά την άφιξη τους. Στο ταξίδι αυτό υπογράφθηκαν τρεις επιπλέον συμφωνίες που αφορούσαν οικονομικές, εμπορικές-ναυτιλιακές και συνθήκη φιλίας, ουδετερότητας, διαλλαγής και διαιτησίας. Από άποψη γενικής σκοπιάς οι ελληνοτουρκικές συνθήκες του 1930, έχει οικονομικό βάρος για την Ελλάδα και συγκεκριμένα η συμφωνία του Ιουνίου. Ωστόσο ο Βενιζέλος φιλοδοξούσε να εξασφαλίσει ειρηνικά την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης και τη καλή πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων σε μία περίοδο απρόβλεπτη για τα παγκόσμια δεδομένα , καθώς και στην περιοχή των Βαλκανίων, αφού αποτελούσε απειλή για τα βόρεια ελληνικά σύνορα, η Βουλγαρία με την αναθεωρητικής πολιτική που επεδείκνυε. Για αυτό το λόγο ο Ελευθέριος Βενιζέλος θεώρησε πως η ελληνοτουρκική προσέγγιση θα λειτουργούσε ως αποτρεπτικός παράγοντας για τους Βούλγαρους.[7]

Από μεριά της η Τουρκία, καλωσόρισε την ελληνοτουρκική συνθήκη στα πλαίσια της διεξόδου της από τη διεθνή απομόνωση , που είχε υποστεί από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επιπλέον η Γαλλία και η Αγγλία χαιρέτησε την προσέγγιση της Τουρκίας με την Ελλάδα. Τέλος η ελληνοτουρκική συμφωνία της Άγκυρας, έδωσε μία ηχηρή απάντηση τόσο σε Βουλγαρία όσο και σε Ιταλία οι οποίες είχαν βλέψεις σε Βαλκάνια και ανατολική Μεσόγειο αντίστοιχα. [8] Επιπλέον η ελληνοτουρκική προσέγγιση πραγματοποιήθηκε μετά από

[4] Αντώνης Κλάψης, «Η ελληνοτουρκική προσέγγιση στη δεκαετία του 1930», σελ.436
[5] Θάνος Βερέμης, *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453-2005,* Ι Σιδέρης,Αθήνα 2013, σελ.118
[6] Άγγελος Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις,* Αθήνα 2018, Πατάκης, σελ.78-79
[7] Στο ίδιο, σελ.80
[8] Στο ίδιο, σελ.80-81

βρετανική παρότρυνση, ενώ μέσω της συγκεκριμένης συμφωνίας και οι δύο χώρες παραιτούνταν από την πολιτική του επεκτατισμού εις βάρος του άλλου.[9]

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις θεμελιώθηκαν ακόμα περισσότερο το Σεπτέμβριο του 1933, με την κυβέρνηση Τσαλδάρη, ο οποίος διατήρησε την πολιτική του Βενιζέλου στο θέμα της ελληνοτουρκικής προσέγγισης. Ο Τσαλδάρης λοιπόν ήρθε σε συμφωνία με τον Κεμάλ Ατατούρκ με το σύμφωνο εγκάρδιας συνεννόησης με το οποίο τα δύο κράτη διασφάλιζαν τα κοινά τους σύνορα στην περιοχή της Θράκης. Το σύμφωνο της εγκάρδιας συνεννόησης υπογράφτηκε την κατάλληλη στιγμή καθώς εκτός της Βουλγαρίας με τις επεκτατικές της τάσεις, παρόμοιες συμπεριφορές επέδειξε και η Ιταλία του Μπενίτο Μουσολίνι, ο οποίος είχε διαμάχη με την Γιουγκοσλαβία και υπό την κηδεμονία του την Αλβανία. Για τους παραπάνω λόγους λοιπόν ενισχύθηκε η προσέγγιση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, επιθυμώντας να διατηρήσουν τη γεωπολιτική σταθερότητα στη περιοχή των Βαλκανίων.[10]

Το Φεβρουάριο του 1934, η Ελλάδα και η Τουρκία, πήραν τη πρωτοβουλία να δημιουργήσουν μία βαλκανική συμφωνία, μέσα σε μία περίοδο επικίνδυνηκαι απρόβλεπτη στην ευρωπαϊκή ήπειρο έπειτα από την άνοδο του Χίτλερ στην Γερμανία (Ιανουάριος 1933) και σε συνδυασμό με την αναθεωρητική πολιτική του Μουσολίνι, οι βαλκανική σύμμαχοι επεδίωκαν ένα βαλκανικό σύστημα ασφάλειας και αλληλεγγύης μεταξύ τους.[11] Οι χώρες που την ακολούθησαν ήταν η Γιουγκοσλαβία και η Ρουμανία, οι οποίες ήταν και αυτές πιστές στη διατήρηση της εδαφικής και γεωπολιτικής σταθερότητας στο βαλκανικό χώρο . Αντιθέτως η Βουλγαρία δεν πήρε μέρος στη συμμαχία λόγω της επεκτατικής της πολιτικής αλλά ούτε και η Αλβανία, σύμμαχος της αναθεωρητικής Ιταλίας.[12] Οι κύριοι λόγοι συγκρότησης της βαλκανικής συμμαχίας , ήταν ο γενικότερος κίνδυνος που εγκυμονούσε στην Ευρώπη με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, ο οποίος επιθυμούσε την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών και να ασκεί επιρροή σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο, αλλά και η συνεχής απειλή στο βαλκανικό χώρο από τα αναθεωρητικά κράτη τόσο από Βουλγαρία όσο και από Ιταλία.[13]

Στο εσωτερικό της Ελλάδας, υπήρχαν κάποιες διαφωνίες σχετικά με τη βαλκανική συνθήκη, κυρίως από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, χαρακτηρίζοντας την μάλιστα «στρατιωτική συμμαχία» και η Ελλάδα θα ελάμβανε επιπλέον στρατιωτικές υποχρεώσεις ενώ υπήρχε κίνδυνος να διαταραχθεί το Σύμφωνο της Ελληνοϊταλικής φιλίας, που είχε ήδη υπογραφεί από το Σεπτέμβριο του 1938, αφού θεωρούσε πως το Βαλκανικό Σύμφωνο στρέφεται τόσο ενάντια της Ιταλίας όσο και της Βουλγαρίας.[14]

---

[9] Ευαγόρου, ο.π, σελ.90-91

[10] Συρίγος, ο.π, σελ. 82

[11]Αρετή Τούντα-Φεργάδη, «Σταθμός στην ιστορία των κρατών της περιοχής», *Η Καθημερινή,* 21/02/2010, (www.kathimerini.gr/society/38541/stathmos-stin-istoria-ton-kraton-tis-periochis/τελευταία επίσκεψη:03/06/2021)

[12] Συρίγος, ο.π, σελ.82

[13] Βερέμης, ο.π, σελ.122

[14]Αρετή Τούντα-Φεργάδη, «Σταθμός στην ιστορία των κρατών της περιοχής», Η Καθημερινή, 21/02/2010, (www.kathimerini.gr/society/38541/stathmos-stin-istoria-ton-kraton-tis-periochis/ τελευταία επίσκεψη:03/06/2021)

Όμως όπως θα δούμε παρακάτω, η συμφωνία της Βαλκανικής Συνεννόησης θα περάσει μία σειρά από δοκιμασίες και η εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών θα κλονιστεί σοβαρά έπειτα από μία σειρά εξελίξεων. Πρώτα η Ρουμανία μετά τη πτώση του Τιτουλέσκου και την άνοδο του δικτάτορα Αντωνέσκου ο οποίος ένθερμος υποστηρικτής του Χίτλερ επεδίωξε η χώρα του να συμβαδίσει με την ναζιστική Γερμανία. Ενώ η Γιουγκοσλαβία από μεριά της , στις αρχές του 1937 υπέγραψε δύο συμφωνίες με την Ιταλία (Σύμφωνο φιλίας) και με την Βουλγαρία (Σύμφωνο ουδετερότητας σε επίθεση τρίτου). Τέλος όλα τα κράτη της συνεννόησης είχαν πιέσει την Ελλάδα να δώσει τη συγκατάθεση της για τον εξοπλισμό της αναθεωρητικής Βουλγαρίας , παρά το γεγονός ότι δεν της το επέτρεπε η Συνθήκη του Νεϊγύ, έτσι στις 31 Ιουνίου 1938 συναντήθηκαν στη Θεσσαλονίκη ο Βούλγαρος πρωθυπουργός Κιοσεϊβάνορ με τον Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος εκείνη τη περίοδο ήταν πρόεδρος της Βαλκανικής Συνεννόησης, για να υπογράψουν τη συγκεκριμένη συμφωνία. Παρά τη συναίνεση όμως όλων των βαλκανικών κρατών, η βαλκανική συμμαχία είχε σοβαρά κλονιστεί λίγο πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.[15]

Η εξωτερική πολιτική του Μεταξά

Ο Μεταξάς ανέλαβε καθήκοντα πρώτα ως κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός (Απρίλιος 1936) και μετέπειτα ως δικτάτορας (Αύγουστος 1936) σε μία περίοδο ιδιαίτερα ανήσυχοι για την Ευρωπαϊκή ευημερία καθώς ταλανίζει τον ευρωπαϊκό statusquo η αναθεωρητική απειλή από κάποια κράτη της Ευρώπης, με το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία τον Οκτώβριο του 1935. Έτσι ο Μεταξάς ς αποφάσισε, όχι μόνο να διατηρήσει την ελληνοτουρκική προσέγγιση που είχε χτίσει αρχικά ο Ελευθέριος Βενιζέλος, αλλά έκανε προσπάθειες να τη διευρύνει ακόμα περισσότερο. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία, είχαν τους λόγους τους να διατηρήσουν την ελληνοτουρκική προσέγγιση, αφού αποσκοπούσαν να υπερασπιστούν την αδελφική τους ακεραιότητα στα Βαλκάνια την περίοδο όπου η Βουλγαρία δεν είχε πάψει να διεκδικεί εδάφη στα Βαλκάνια, κυρίως ελληνικά και πιο συγκεκριμένα τη Δυτική Θράκη μέσω της οποίας η Βουλγαρία θα μπορούσε να έχει πρόσβαση στο Αιγαίο. Επιπλέον η Βουλγαρία ήταν στενά συνδεδεμένη με την Ιταλία, η οποία ήταν υπαρκτός κίνδυνος στο χώρο του Αιγαίου γεγονός που δημιουργούσε ακόμη περισσότερα ανησυχητικό κλίμα.[16]

Αδιαπραγμάτευτη ήταν θέση του Έλληνα πρωθυπουργού όσον αφορά την ελληνική εξωτερική πολιτική, ήταν η ειρηνική συμβίωση με τα γειτονικά κράτη των Βαλκανίων αλλά και την Τουρκία, είχε αποδεχθεί το συνοριακό καθεστώς της Ελλάδας και έχει εγκαταλείψει και αυτός όπως και ο Ελευθέριος Βενιζέλος τη Μεγάλη Ιδέα. Με λίγα λόγια ακολουθούσε πιστά τις συνθήκες της Λωζάννης και του Νεϊγύ. Επιπλέον για να δικαιολογήσει την ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού στρατού, υποστήριξε πως ακολουθούσε αυτή την κατεύθυνση για να υπερασπιστεί οποιαδήποτε αναθεωρητική απειλή έναντι της Ελλάδας:«ώσται αυταί να είναι εις θέσιν να υπερασπίζωσι την ανεξαρτησίαν και την ακεραιότητα της χώρας. Η Ελλάς δεν επιζητά πολεμικές περιπέτειες, θέλει την ειρήνην και

[15] Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981,* Εστία,Αθήνα 2019, σελ.197-198

[16] Αντώνης Κλάψης, «Στη δίνη της διεθνούς κρίσης: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις της μεταξικής δικτατορίας και η Συμπληρωματική Συνθήκη της 27ης Απριλίου 1938», στο *ΑΣΤ' & στο ΛΖ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ,* Θεσσαλονίκη 2019, σελ.35-35

δια αυτόν και συνενώθη και θα μείνη πιστή στην βαλκανική συμφωνία…….τώρα βέβαια δεν πρόκειται για πολέμους και κατακτήσεις πρόκειται δι΄ άλλα πράγματα. Δεν έχουμε ανάγκη να προκαλέσουμε πολέμους θέλουμε να ζήσουμε εν ειρήνη και ευημερία οικονομική».[17]

Ερχόμενος στην εξουσία ο Ιωάννης Μεταξάς, είχε δύο επιλογές όσον αφορά την εξωτερική του πολιτική στο βαλκανικό χώρο, είτε να παραμείνει η Ελλάδα στη Βαλκανική Αντάντ, είτε να απομονωθεί με κίνδυνο να αντιμετωπίσει μόνη της την Βουλγαρία. Τελικά επέλεξε την πρώτη επιλογή και να διατηρήσει τις στενές σχέσεις με την Αγγλία αν και η Βαλκανική Αντάντ εκείνη τη περίοδο είχε εμφανώς αποδυναμωθεί αφού η Γιουγκοσλαβία είχε περάσει στη σφαίρα επιρροής της Βουλγαρίας και είχε αρχίσει να φλερτάρει τόσο με την Γερμανία όσο και με την Ιταλία, ενώ η Τουρκία που ήταν και αυτή που ήταν θερμός υποστηρικτής του Βαλκανικού Συμφώνου, ακολούθησε μία μετριοπαθής πολιτική χωρίς να επηρεάζεται από τα γεγονότα. Επιπλέον ο Μεταξάς είχε να αντιμετωπίσει την απειλή της Ιταλίας στο χώρο της νοτιανατολικής Μεσογείου, η οποία αν και από τις νικήτριες δυνάμεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, εξέφραζε αναθεωρητικές βλέψεις, επειδή θεωρούσε πως έλαβε την μικρότερη «μερίδα του λέοντος». Πέρα λοιπόν από την προσπάθεια του να αναζητήσει βοήθεια από την Αγγλία, την οποία θεωρούσε πολύτιμο σύμμαχο ιδιαίτερα στο ναυτικό τομέα και την Γαλλία, προσπάθησε να ενισχύσει το Βαλκανικό Σύμφωνο και ιδιαίτερα την ελληνοτουρκική προσέγγιση.[18] Επίσης ο Μεταξάς, στην ετήσια τακτική σύνοδο του συμβουλίου της Βαλκανικής Συνεννόησης στις 4-6 Μάιου 1936, δήλωσε πως η χώρα του δεν προτίθεται να εμπλακεί σε βαλκανικό πόλεμο, στον οποίο αναμεμειγμένη θα ήταν η Ιταλία, χωρίς την υποστήριξη της Αγγλίας και της Γαλλίας. Με αυτή τη δήλωση ήταν φανερό πως είχε αποδυναμωθεί η βαλκανική συμμαχία και η ελληνική κυβέρνηση αμφιταλαντεύονταν ποια γραμμή θα ακολουθήσει η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, αφού είχε αντιληφθεί πως υπαρκτός ήταν ο κίνδυνος της Βουλγαρίας, για αυτό το λόγο παρέμενε στη Βαλκανική Συνεννόηση, όμως από την άλλη για να νιώθει περισσότερη ασφάλεια, επιθυμούσε την υποστήριξη των Συμμαχικών Δυνάμεων, αν και είχε λάβει τις προφορικές τους διαβεβαιώσεις πως θα του παρείχαν πλήρης υποστήριξη, γεγονός που ικανοποίησαν τον Έλληνα πρωθυπουργό.[19] Ο Μεταξάς δεν μπορούσε να παραβλέψει το γεγονός, πώς οι σχέσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας με την Ιταλία δεν ήταν και οι ευνοϊκότερες εξαιτίας της αιθιοπικής κρίσης. Η Ελλάδα προκειμένου να προσκομίσει την υποστήριξη των Συμμάχων, στάθηκε υπέρ αυτών στη διαμάχη της με την Ιταλία Επίσης λόγος της Ιταλικής και βουλγαρικής αναθεωρητικής απειλείς τάχθηκε της βαλκανική Αντάντ, αυτή η επιλογή ήταν μονόδρομος για τον Μεταξά, καθώς σε περίπτωση συμφιλίωσης με τη Βουλγαρία, αυτόματα θα της έδινε αδιέξοδο προς το Αιγαίο ενώ δεν μπορούσε ούτε να παραβλέψει στα ανθηλληνικά μέτρα που εφάρμοσε Ιταλίας στα κρατούμενα Δωδεκάνησα. Επομένως

[17] Ιωάννης Μεταξάς, *Λόγια και σκέψεις,* τόμος α',Γκοβόστης, Αθήνα 1969, σελ.50
[18] Ιωάννης Κολιόπουλος, *Ο Μεταξάς και η εποχή του,* Ευρασία,Αθήνα 2009, σελ.150-151,193
[19]Ιωάννης Κολιόπουλος, *Η δικτατορία Μεταξά και ο πόλεμος του '40,* Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1996, σελ.74-75

θεωρούσε πως η Ελλάδα συνδέεται παραδοσιακά με την Δύση και πιο συγκεκριμένα με τη Μεγάλη Βρετανία καθώς θεωρούσε πως είχε κυρίαρχη θέση στην Ανατολική Μεσόγειο.[20]

Η Συνθήκη του Μοντραί

Τον Απρίλιο του 1936, οι Τάιμς του Λονδίνου, σε άρθρο τους, αναφέρουν τη στενή επαφή της Μεγάλης Βρετανίας με την Τουρκία, καθώς η πρώτη θεωρούσε τη δεύτερη σημαντικό παράγοντα για να εξασφαλίσει την ευημερία και την ασφάλεια στο χώρο της νοτιοανατολικής Μεσογείου κασι της Εγγύς Ανατολής. Για αυτό το λόγο άλλωστε η Μεγάλη Βρετανία παρείχε οικονομική βοήθεια στην Τουρκία για την ενίσχυση της εκβιομηχάνισης της χώρας τους. Την ίδια άποψη είχαν και τα Γενικά Επιτελεία του στρατού τόσο της Αγγλίας όσο κα της Γαλλίας, τα οποία θεωρούσαν ότι μόνο η Τουρκία ήταν ικανή να αποκρούσει οποιαδήποτε αναθεωρητική απειλή αλλά και να επηρεάσει προς το συμφέρον των Συμμάχων τα γειτονικά βαλκανικά κράτη. Για αυτό το λόγο άλλωστε, οι δύο αυτές χώρες, ικανοποίησαν τις ορέξεις της Τουρκίας, στο ζήτημα που αφορούσε για τα Στενά όπως θα δούμε παρακάτω.[21]

Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία υποστήριζε το statusquoστο ευρωπαϊκό χώρο, επιθυμούσε να στρατιωτικοποιήσει τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, αφού η συνθήκη της Λωζάννης δεν της επέτρεπε να προχωρήσει σε αυτή την ενέργεια. Αν και η άμεσα εμπλεκόμενες χώρες (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία) ήταν αρνητικές αρχικά σε αυτή την ιδέα, στη προσπάθεια τους να μην δημιουργήσουν προστριβές με την Τουρκία συμφώνησαν στο καθεστώς αυτό και εν τέλει το καλοκαίρι του 1936 συγκεντρώθηκαν στο Μοντραί της Ελβετίας, προχωρώντας στη σύμβαση για την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στα στενά από ξένα και τούρκικα πλοία κα της στρατικοποίησης τους τροποποιώντας με αυτό τον τρόπο το άρθρο 19 του καταστατικού χάρτη της Κοινωνίας των Εθνών, το οποίο προέβλεπε να γίνει κάποια αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης. Η Ελλάδα υποστήριξε της θέσεις της Τουρκίας καθώς την αφορούσε άμεσα το θέμα, αφού μπορούσε να εξοπλίσει την Λήμνο και την Σαμοθράκη, παρά το γεγονός ότι τα δύο αυτά νησιά δεν αναγράφονταν στους όρους της συνθήκης αλλά σύμφωνα με έγκυρες πηγές η Τουρκία είχε δώσει τη συγκατάθεση της στα πλαίσια των καλών ελληνοτουρκικών σχέσεων.[22] [23] Στο Βελιγράδι λοιπόν στην ετήσια συνδιάσκεψη της Βαλκανικής Συνεννόησης, η Ελλάδα και η Τουρκία κατάφεραν να αποσπάσουν τη συγκατάθεση των βαλκανικών τους εταίρων (Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία) στο ζήτημα που αφορούσε τα Στενά με την προϋπόθεση ότι η Τουρκία θα τους συμβούλευε πριν κλείσει τα Δαρδανέλια. Παρ' όλα ανησυχούσαν, ιδιαίτερα Ρουμανία και η Ελλάδα πως η Βουλγαρία θα ενθαρρύνονταν από την αναθεώρηση των Στενών και θα προχωρούσε και

[20] Ιωάννης Κολιόπουλος, *Ο Μεταξάς και οι εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας (1936-1940),* Αθήνα 2009, σελ.191-198

[21] Ι.Π. Πίκρος, *τουρκικός επεκταττισμός,* Εστία,Αθήνα 1996, σελ.50-51

[22] Συρίγος, ο.π, σελ. 83-84

[23] Σβολόπουλος, ο.π, σελ.199

αυτή, όπως και η Ουγγαρία σε αναθεώρηση μεταπολεμικών συνθηκών οι οποίες θα ήταν εις βάρος της Βαλκανικής Συνεννόησης.[24]

Η συνθήκη του Μοντραί, αποτελούσε αφετηρία για μία νέα στέρεα βάση στις αγγλοτουρκικές σχέσεις. Ο Μεταξάς από πλευρά του, ως υποστηρικτής της βρετανικής πολιτικής, έδωσε την πλήρη στήριξη του στις απαιτήσεις της Τουρκίας, αποδεικνύοντας την επιθυμά του για τη διατήρηση των καλών ελληνοτουρκικών σχέσεων που του άφησε παρακαταθήκη τόσο ο Βενιζέλος, όσο και ο Τσαλδάρης. Μάλιστα για να μην προκαλέσει τριβές στις σχέσεις του με την Τουρκία, αρκέστηκε στη στρατικοποίηση της Λήμνου και της Σαμοθράκη και δεν επέμεινε στα υπόλοιπα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Ικαρία, Μυτιλήνη, Χίο και Σάμο), αφού μόλις έυεσε το θέμα για τον πλήρης εξοπλισμό τους, ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκία, Ρούσδη Άρας, το διευκρίνισε πως δεν αφορούσε τη Συνθήκη των Στενών, αλλά έπρεπε να γίνει τροποποίηση της Συνθήκης της Λωζάννης, κάτι που του υποσχέθηκε πως θα διαπραγματεύονταν στο μέλλον. Σαφώς ο Μεταξάς ανέμενε καλύτερη στάση από την Άγκυρα καθώς τα συγκεκριμένα νησιά βρίσκονταν υπό ιταλική απειλή αλλά για να μη δημιουργήσει καχυποψίες στην Τουρκία και την προφανή άρνηση της Αγγλίας στη διαπραγμάτευση των συγκεκριμένων νησιών, ο Μεταξάς απλώς απάντησε πως δεν επείγει το συγκεκριμένο ζήτημα. Αλλά ο Μεταξάς ζήτησε έγγραφες διαβεβαιώσεις από την τουρκική πλευρά για να του παραχθεί η δυνατότητα να οχυρώσει τη Λήμνο και την Σαμοθράκη, εφόσον η τουρκική πλευρά στρατιωτικοποιήσει τα Στενά την Ίμβρο και την Τένεδο.[25]

<u>Ο βουλγαρικός αναθεωρητισμός και η στάση της Τουρκίας</u>

Η συνάντηση των βαλκανικών εταίρων, το Φεβρουάριο του 1937 στην Αθήνα, πραγματοποιήθηκε υπό την σκιά της προσέγγισης του Βελιγραδίου με την Σόφια αλλά και της προσπάθεια της Τουρκίας να εξασφαλίσει την βουλγαρική συμμετοχή στη Βαλκανική Συνεννόηση. Η Τουρκία ήταν θετική στο ενδεχόμενο της στο σύμφωνο μη επιθέσεως ανάμεσα σε Βουλγαρία και Γιουγκοσλαβία, ενώ από την άλλη η Ελλάδα και η Ρουμανία ήταν αρνητικές επειδή θεωρούσαν πως διακινδυνεύει η εδαφική τους ακεραιότητα, όμως μετά από αρκετές πιέσεις που δέχθηκαν , τελικά έδωσαν τη συγκατάθεση τους.[26] Είναι φανερό πως η Τουρκία άρχισε να αντιλαμβάνεται πως η ελληνοτουρκική προσέγγιση είχε ελάχιστα να προσφέρει σε αυτήν και για το λόγο αυτό άρχισε να στρέφει το ενδιαφέρον της σε αναθεωρητικά κράτη, όπως Βουλγαρία, Γερμανία και Ιταλία, ενώ από την άλλη δεν ήθελε να διαταράξει τις σχέσεις της με της Συμμαχικές Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία). Στη βαλκανική συνδιάσκεψη λοιπόν αποφασίστηκε από όλα τα μέλη της να συνεχιστεί να συνεχιστεί η συμμαχία που είχε δημιουργηθεί με τους ίδιους όρους ενώ απορρίφτηκε η πρόταση της Τουρκίας να μην επεκταθεί το σύμφωνο σε Βαλκανικό-Μεσογειακό.[27]

---

[24].Πίκρος, ο.π, σελ.54

[25] Στο ίδιο σελ.52-53

[26]Αντωνία Πατρικιάδου, *Η Βαλκανική Συνεννόηση και ο Βουλγαρικός αναθεωρητισμός (1934-1940),* Α.Π.Θ,Θεσσαλονίκη 2013, σελ.54

[27] Πίκρος, ο.π, σελ.64

Όσον αφορά το σύμφωνο μη επιθέσεων ανάμεσα σε Γιουγκοσλαβία και Βουλγαρία, ο Μεταξάς θεωρούσε πως η χώρα του θα βρίσκονταν σε δύσκολη θέση με το συγκεκριμένο σύμφωνο επειδή θεωρούσε πως η Γιουγκοσλαβία βρίσκονταν σε διασταυρούμενα πυρά και πως ήταν πιθανόν να στραφεί εναντίον της Ελλάδας και να υπερασπιστεί τις βουλγαρικές αξιώσεις. Για αυτό το λόγο είχε ζητήσει ο Μεταξάς να αναβληθεί το θέμα όσον αφορά των βουλγαρικών προτάσεων που αφορούσε να προβεί η Βουλγαρία σε σύμφωνο μη επιθέσεως με κάθε μέλη της Βαλκανικής Συνεννόησης ξεχωριστά με την προϋπόθεση να επιλυθούν όλα τα ανοιχτά ζητήματα ανάμεσα σε Βουλγαρία, Ρουμανία και Ελλάδα, όπως είχε δηλώσει ο Βούλγαρος πρωθυπουργός Κιοσεϊβάφοφ στις 12 Νοεμβρίου 1936.Επιπλέον ο Μεταξάς είχε προτείνει στους υπουργούς εξωτερικών των υπόλοιπων 3 μελών της Βαλκανικής Συνεννόησης, να προβούν το κάθε μέλος ξεχωριστά σε σύναψη συμφωνίας μη επιθέσεως με την Βουλγαρία, έτσι ώστε να μην δημιουργήσει συνθήκες αστάθειας η βαλκανική συμμαχία. Από μεριά του ο Ρούσδη Αράς υποστήριξε πως κατανοεί τις ανησυχίες της ελληνικής πλευράς αλλά δεν μπορεί να αρνηθεί το βουλγαρογιουγκοσλαβικό σύμφωνο επειδή και η Τουρκία είχε υπογράψει στο παρελθόν ανάλογο με την Βουλγαρία.Ενώ συμφωνούσε στην πρόταση του Μεταξά για συμφωνία μη επιθέσεως από το κάθε μέλος ξεχωριστά αλλά διαφωνούσε στο ενδεχόμενο ότι θα κλονίζονταν ο βαλκανικός συνασπισμός εάν δεν προχωρήσαν σε αυτήν την ενέργεια σε περίπτωση που ο πρωθυπουργός της Γιουγκοσλαβίας καθησύχαζε τόσο Ρουμανία όσο και την Ελλάδα ότι δεν θα στρέφονταν εναντίον.. Σε αυτό το σημείο φαίνεται πως ο Ρούσδη Αράς, είχε αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο για να μην φέρει εμπόδια η προσέγγιση της Βουλγαρίας με την Γιουγκοσλαβία, κάτι που είχε υποσχεθεί στον Στογιαντίνοβιτς, νωρίτερα τον Οκτώβριο του 1936, με την προϋπόθεση η συγκεκριμένη συμφωνία να μην αποτελεί ιταλικό ή βουλγαρικό τέχνασμα εις βάρος της Βαλκανικής Συνεννόησης. [28] Με το σύμφωνο φιλίας μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας, που υπογράφτηκε στις 24 Ιανουαρίου 1937, ο Μεταξάς βρέθηκε σε πιεστική θέση καθώς το σύμφωνο ανέφερε πως η Βουλγαρία παραιτούνταν από τις αξιώσεις των γιουγκοσλαβικών περιοχών σε περίπτωση που η τελευταία βοηθούσε την Βουλγαρία να εξασφαλίσει ακόμα και με τη χρήση όπλων της διέξοδο της στο Αιγαίο. Ενώ δύο μήνες αργότερα η Γιουγκοσλαβία είχε υπογράψει συμφωνία και με τη φασιστική Ιταλία.[29]

Σταδιακά όμως άρχιζε να διαφαίνεται πως η Τουρκία αλλάζει στάση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και να παρουσιάζει μία καιροσκοπική πολιτική. Στις 27 Μάιου 1937, ο Ισμέτ Ινονού, επισκέφτηκε την Αθήνα συνοδευόμενος από τον Τούρκο υπουργό εξωτερικών Ρουσδή Αράς. Ο Ινονού σε δηλώσεις του ανέφερε πως τα σύνορα Ελλάδας και Τουρκίας είναι κοινά και οι δυνάμεις που τα απαρτίζουν είναι ενιαίες και αδιάσπαστες. Από την άλλη όμως ο Αράς τόνισε την ανάγκη για εξοπλισμό της Βουλγαρίας και ήταν τεράστια ανάγκη η να αναπτυχθούν οι σχέσεις των μελών της Βαλκανικής Συνεννόησης με την Βουλγαρία για να κυριαρχήσει η ευημερία στη βαλκανική περιφέρεια. Η αλλαγή στάση της Τουρκίας δικαιολογείται στο γεγονός ότι ο Ινονού μαζί με τον Άρας πριν από την Αθήνα είχαν επισκεφτεί το Βελιγράδι, στο οποίο η Γερμανία το χρησιμοποίησε για να περάσει το μήνυμα ώστε να γίνει ο Χίτλερ προστάτης των βαλκανικών κρατών. Έτσι η Γιουγκοσλαβία με τη σειρά της πίεσε του Τούρκους αξιωματούχους για να μεταπείσουν την Ελλάδα, για να

[28] Πατρικιάδου, ο.π, σελ.55-57

[29] Σπύρος Λιναρδάτος, *Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις,* Προσκήνιο,Αθήνα 1993, σελ.58

ικανοποιηθούν οι βουλγαρικές απαιτήσεις , όσον αφορά να τροποποιηθούν οι Συνθήκες της Λωζάννης και του Νεϊγύ που αφορούσε τον αφοπλισμό της Βουλγαρίας που της ειχε επιβληθεί.Ο Μεταξάς όμως ήταν αντίθετος με τις εισηγήσεις του Ινονού, καθώς θεωρούσε πως ο επανεξοπλισμός της Βουλγαρίας έκρυβε γερμανικά, ιταλικά και βουλγαρικά συμφέροντα εις βάρος της Ελλάδας.[30]

Όσον αφορά τα ελληνοτουρκικά, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, ζήτησε από την ελληνική κυβέρνηση, να συμβάλει από κοινού με την Τουρκία στις εργασίες οχυρωματικών έργων για την κάλυψη της Αδριανούπολης. Οι Τούρκοι έκριναν πως η περιοχή της Αδριανούπολης αποτελούσε αδύναμο σημείο σε περίπτωση επίθεσης από το βόρεια σύνορα για αυτό το λόγο έκριναν πως έπρεπε να θωρακιστεί η αμυντική γραμμή σε εκείνη την περιοχή. Από την Ελληνική πλευρά, ο Παπάγος του αφού μελετήσετε τις τουρκικές προτάσεις, ενημέρωσε το Μεταξά πως ήταν αδύνατον οι Βούλγαροι να εκδηλώσουν επίθεση από την Ανατολική Θράκη όπου η Τουρκία είχαν δυνάμεις 5 μεραρχιών, αντίθετα θεώρησε πιο πιθανό να επιτεθούν είτε στην βουλγαρική μεθόριο στην περιοχή της Θεσσαλονίκης είτε στη Γιουγκοσλαβία Επομένως θεωρούσε πως θα είναι εσφαλμένος ο τρόπος να δεσμευτούν πολλές ελληνικές δυνάμεις στην περιοχή της Αδριανούπολης, όταν ο βουλγάρικος κίνδυνος είναι πιο υπαρκτός δυτικότερα στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Τέλος ο Παπάγος πρότεινε μία ελληνοτουρκική συνεργασία σε στρατιωτικό επίπεδο και ο Μεταξάς κινήθηκε προς αυτή την κατεύθυνση[31]

<u>Η επίσκεψη Μεταξά στην Άγκυρα</u>

Στις 19 Οκτωβρίου 1937, τις πρώτες πρωινές ώρες, ο πρόεδρος της τουρκικής δημοκρατίας, Κεμάλ Ατατούρκ, μαζί με τον Έλληνα πρέσβη, υποδέχθηκαν τον Ιωάννη Μεταξά στην Άγκυρα και μετά από δυόμιση ώρες συνομιλία, ο Έλληνας πρωθυπουργός δεν έκρυωε τον ενθουσιασμό του για την προσωπική του γνωριμία με τον Τούρκο Πρόεδρο, τονίζοντας τη συμμαχία μεταξύ των δύο χωρών που συνδέονται μεταξύ τους.

Ο πρόεδρος της τουρκικής κυβέρνησης, Τζελάλ Μπαγιάρ, μετά το γεύμα που παρατέθηκε την ίδια μέρα προς τιμήν του Ιωάννη Μεταξά, δήλωσε την ικανοποίηση του για την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στην Άγκυρα, επιβεβαιώνοντας την ελληνοτουρκική φιλία: «Ο τουρκικός λαός και η κυβέρνηση του θεωρούν την εγκάρδιον επίσκεψιν σας ως νέαν εκδήλωσιν της άθικτου ελληνοτουρκικής φιλίας, ήτις βασίζεται όχι μόνον εις πλήρη κοινότητα συναισθημάτων και παθώ αλλά επίσης και εις τη κοινότητα βλέψεων και την βαθείαν κατανόσιν των αμοιβαίων συμφερόντων».[32]

Στη συνάντηση Μεταξά- Ατατούρκ, συζητήθηκε για την συνέχεια της ελληνοτουρκικής Συμμαχίας ενώ επίσης ο Μεταξάς επιβεβαίωσε στο Κεμάλ Ατατούρκ την προσπάθεια και την εξέλιξη των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων ισχυροποιώντας με αυτό τον τρόπο την αμυντική θέση τόσο της Ελλάδας όσο και των Συμμάχων της βαλκανικής συνεννόησης. Εκείνη την περίοδο η Τουρκία είχε τους λόγους της να ανησυχεί για την επιθετική

[30]Πίκρος, ο.π, σελ.64-65
[31]Πολύχρους Γεώργιος Γεωργίου, *Αμυντικός σχεδιασμός και πολεμική προπαρασκευή του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου (1936-1940)*, Α.Π.Θ,Θεσσαλονίκη 2017, σελ.29
[32]*Καθημερινή,* 20 Οκτωβρίου 1937

συμπεριφορά της Βουλγαρίας έναντι της Ελλάδας διότι εάν κατάφερνε να της αποσπάσει τη Δυτική Θράκη όπως επιθυμούσε θα έχει πρόσβαση στο Αιγαίο, γεγονός που θα πλησίαζε ακόμα περισσότερο τη Βουλγαρία να στραφεί και προς την Τουρκία.

Για αυτούς τους λόγους Λοιπόν ο Κεμάλ ικανοποιήθηκες με μεγάλο βαθμό με την αναβάθμιση του αμυντικού σχεδιασμού της Ελλάδας στη συνέχεια ο Μεταξάς ενημέρωσε τον Τούρκο Πρόεδρο τα οχυρωματικά έργα που είχαν σχεδόν ολοκληρωθεί βουλγαρικά σύνορα ενώ του πρότεινε τη δημιουργία δύο ακόμα οχυρών στην κοιλάδα του Νέστου και άλλο ένα στην κοιλάδα του Έβρου με τα οποία θα έκανε απροσπέλαστη ελληνοβουλγαρική μεθόριο οι προτάσεις του Έλληνα δικτάτορα βρήκε σύμφωνο τον Κεμάλ Ατατούρκ. Επιπλέον ο Μεταξάς πρότεινε στον Κεμάλ Ατατούρκ να μη δώσουν την ευκαιρία στη Βουλγαρία να τροποποιήσει τη συνθήκη του Νεϊγύ που αφορούσε την αποστρατικοποίηση των βουλγαρικών συνόρων με την Ελλάδα, διότι είχε βάσιμες πληροφορίες πως η Βουλγαρία θα επιδίωκε να καταργήσει τους στρατιωτικούς όρους της συγκεκριμένης συνθήκης, όπως είχαν πράξει στο παρελθόν άλλες αναθεωρητικές δυνάμεις. Επιπλέον αμφότεροι συμφώνησαν στην προσεχή Βαλκανική Σύνοδο να τεθεί το ζήτημα της ανανέωσης της Βαλκανικής Συνεννόησης αφού εξυπηρετούσαν το συμφέρον όλων των μελών της.[33]Τέλος σε αυτή τη συνάντηση ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις, με την τελική υπογραφή του πρωτοκόλλου της Άγκυρας, στις 7 Νοεμβρίου 1937, το οποίο προέβλεπε στην οχύρωση της Αδριανούπολης, η οποία αρμόδια ήταν για την κατασκευή της η μικτή ελληνοτουρκική επιτροπή. Ο Παπάγος όμως δεν έμεινε ικανοποιημένος από την προκαταρκτική μελέτη εξαιτίας του υψηλού οικονομικού κόστους για την οχύρωση της περιοχής υπολογίζοντας το σύνολο 1,6 δις χρηματικό ποσό, αρκετά μεγάλο για τα ελληνικά δεδομένα. Συν τοις άλλοις με βάση αυτή τη συμφωνία, ο Παπάγος θεωρούσε πως δέσμευε την Ελλάδα σε πόλεμο εάν η Βουλγαρία εκδηλώνουν επίθεση εναντίον της Τουρκίας τον Τούρκο βουλγαρικά σύνορα. Αντιθέτως Η Τουρκία δεν είχε την υποχρέωση να συνδράμει πολεμικά την Ελλάδα σε περίπτωση βουλγαρικής επίθεσης στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο.[34]

Αποτέλεσμα της ελληνοτουρκικής συνάντησης ήταν η επιθυμία και των δύο πλευρών να διευρυνθεί η μεταξύ τους συνεργασία, όχι μόνο σε διπλωματικό επίπεδο αλλά και σε στρατιωτικό. Είναι εμφανές πως και οι δύο χώρες παρουσιάστηκαν ιδιαίτερα ανήσυχες σε μία πιθανή έξοδο της Βουλγαρίας στο Αιγαίο μία πιθανότητα που ήταν απαγορευτική τόσο για την Ελλάδα Όσο για την Τουρκία για τους δικούς τους λόγους.Άλλος ένας λόγος επέκτασης συνεργασίας ήταν η επικίνδυνη πολιτική που παρουσίαζε η φασιστική Ιταλία του Μπενίτο Μουσολίνι, η οποία κατέχει ισχυρές ναυτικές βάσεις στα Δωδεκάνησα και έπειτα από την ιταλική εισβολή στην Αβησσυνία, η Ελλάδα και Τουρκία ανησυχούσαν ιδιαίτερα για τα θαλάσσια Ζώνη τους στο χώρο του Αιγαίου Πελάγους. Επιπλέον η Ιταλία έχει δημιουργήσει στενές επαφές με την Βουλγαρία και σε συνδυασμό με τον βούλγαρογιουγκοσλαβικό σύμφωνο φιλίας που υπεγράφη τον Γενάρη του 1937 και την αλβανική κηδεμονία από την Ιταλία είχε δημιουργηθεί αίσθημα ανασφάλειας στο βαλκανικό

[33] Κλάψης, «Στη δίνη της διεθνούς κρίσης» σελ,38-39
[34] Γεωργίου, ο.π,σελ.32-33

χώρο, έτσι η ελληνοτουρκική συμβουλεύσει αποτελούσε μονόδρομο εκείνη τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.[35]

Ο τουρκικός τύπος, κατά την επίσκεψη του Μεταξά στην Άγκυρα, τόνιζαν τη σπουδαιότητα του ταξιδιού του Έλληνα πρωθυπουργού για τις σχέσεις ανάμεσα στους δύο λαούς και για την ειρηνική διάθεση που υπήρχε μεταξύ τους. Ενώ την τελευταία μέρα ο Μεταξάς μαζί με την ελληνική αντιπροσωπεία επισκέφθηκαν την Κωνσταντινούπολη, ο οποίος έλαβε θερμή υποδοχή. Τέλος τόνισε στους χριστιανούς της Κωνσταντινούπολης πως οι δύο χώρες απολαμβάνουν την εγκάρδια σχέσεις μεταξύ τους και δεν υπάρχουν σύνορα ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία.[36]

Μειονοτικά ζητήματα

Τελευταίο θέμα που έχει απασχολήσει στη συνάντηση Ιωάννη Μεταξά-Κεμάλ Ατατούρκ τον Οκτώβριο του 1937, ήταν το ζήτημα της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη και της τουρκικής στη δυτική Θράκη. Ο Μεταξάς έδειξε υπερβάλλοντα ζήλο για το συγκεκριμένο θέμα κάτι που δεν είχε πράξει Ελευθέριος Βενιζέλος τα προηγούμενα χρόνια επειδή δεν ήθελε το συγκεκριμένο ζήτημα να διαταράξει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Πρότεινε λοιπόν ο Μεταξάς για τα μειονοτικά ζητήματα έναν διακανονισμό των προβλημάτων και από τις δύο πλευρές αλλά να κινείται εντός των ορίων της σύμβασης της Λωζάννης. Η Τουρκική πλευρά αιφνιδιάστηκε με την ελληνική πρόταση και ο τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Αράς παρέπεμψε τη συζήτηση σε επίπεδο υπουργών Εσωτερικών των εκατέρωθεν κρατών ανάμεσα στο Σουκρή Καγιά και τον Μενεμενζίογλου.

Ο Μεταξάς από πλευρά του, επιθυμούσε να επιλυθούν τα όποια προβλήματα υπήρχαν ανάμεσα στις δύο μειονότητες και όπως διευκρίνισε στην τουρκική ηγεσία δεν ήθελε να διαταράξει την καλή πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και δεν αποσκοπούσε σε ενδεχόμενο αναβίωσης του ελληνικού αλυτρωτισμό. Από την άλλη η Τουρκία δεν είναι διατεθειμένη να προβεί σε μία ακόμη υπογραφή ειδικής συμφωνίας σχετικά με τα μειονοτικά ζητήματα, διότι δεν επιθυμούσε να αναλάβει και άλλες δεσμεύσεις όπως είχε αναλάβει το 1923 με τη συνθήκη της Λωζάννης. Γεγονός είναι πάντως πως η ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης είχε πιο μεγάλη σημασία από τη τουρκική μειονότητα στη δυτική Θράκη, καθώς στην Κωνσταντινούπολη υπάγονταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο ενώ στη δυτική Θράκη για την τουρκική μειονότητα υπεύθυνες ήταν οι αρμόδιες ελληνικές αρχές. Ο τούρκος Υπουργός Εσωτερικών Μενεμεντζίογλου, θεωρούσε πως δεν υπάρχει λόγος για επιπλέον συμφωνία καθώς πίστευε πως η Συνθήκη της Λωζάννης ικανοποιούσε πλήρως και τις δύο μειονότητες.

Από την άλλη ο Καγιά, είχε την πεποίθηση πως υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω βελτιώσεις και για να δώσει βαρύτητα στις απόψεις του προσκάλεσε τον Έλληνα πρόξενο Ραφαήλ Ραφαήλ να τοποθετηθεί επί του θέματος. Για να καθησυχάσει την Ελληνική πλευρά ο Μενεμεντζίογλου παραδέχτηκε ότι το ελληνικά σχολεία της Κωνσταντινούπολης έχουν υψηλούς φόρους και πρέπει να διευθετηθεί το θέμα αλλά επισήμανε πως ο συγκεκριμένος

[35]Κλάψης, «Στη δίνη της διεθνούς κρίσης» σελ.40-42
[36]*Η Εθνική*, 24 Οκτωβρίου 1937

νόμος είναι γενικού χαρακτήρα και πρότεινε ως λύση την επιστροφή φόρων στις ελληνικές μειονότητες. Αλλά το ζήτημα των ομοιοτήτων είχε λήξει στη συγκεκριμένη συνάντηση και διευθετήθηκε για το άμεσο μέλλον ανάμεσα στον Έλληνα πρόξενο της και τον Τούρκο Υπουργό Εσωτερικών Μενεμεντζίογλου για όσο αφορά την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης. Ο Μεταξάς από τη μεριά του υποσχέθηκε θα έκανε ότι είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί ισότιμα η τουρκική μειονότητα της δυτικής Θράκης.[37]

Αξίζει να σημειωθεί πάντως, ότι παρά το γεγονός πως ο Μεταξάς έκανε προσπάθειες να διατηρήσει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις σε καλό επίπεδο η μουσουλμανική μειονότητα στη δυτική Θράκη δεν αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη ισοτιμία. Τα μέτρα που έλαβε για να οχυρώσει τα βόρεια σύνορα της Ελλάδας, είχαν ως αποτέλεσμα να να ακολουθεί ένα κλίμα αυστηρής επιτήρησης των παραμεθόριων πληθυσμών, υπό το φόβο της προπαγάνδας. Επίσης τους περιορίστηκαν τα δικαιώματα και η κυκλοφορία διαφόρων μουσουλμανικών εφημερίδων. Στο τομέα της παιδείας η μουσουλμανική μειονότητα ήταν υποχρεωμένη από το 1937, να διδάσκεται στην ελληνική γλώσσα, ενώ η ίδρυση ιδιωτικών μουσουλμανικών σχολείων, θα πραγματοποιούνταν με τη σχετική άδεια του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας, το οποίο ήταν και πιο περίπλοκο να πραγματοποιηθεί μία βάση τα προηγούμενα χρόνια. Πάντως από τις 25 Σεπτεμβρίου 1936, καθιερώθηκε η Γενική Διοίκηση Θράκης, τμήμα πολιτικών υποθέσεων, η οποία ήταν αρμόδια να αντιμετωπίζει θέματα μειονοτήτων. Ο προϊστάμενος της διοίκησης πρέπει να είχε ως απαραίτητα προσόντα, είτε να έχει υπηρετήσει στη Μικτή Επιτροπή ή στο τουρκικό δικαστήριο. Επιπλέον στα μουσουλμανικά σχολεία απαγορεύονταν η κυκλοφορία σχολικών εγχειριδίων, χωρίς την αρμόδια άδεια του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας , ενώ παράλληλα ήταν υποχρεωτική εκμάθησης ελληνικής γλώσσας σε αυτό. Τέλος, παρατηρείται ακόμα ότι ο Μεταξάς δεν φάνηκε να υπολογίζει ιδιαίτερα στους μουσουλμάνους δυτικής Θράκης και αυτό αποδεικνύεται πως δεν υπήρχε από αυτούς συμμετοχή στην οργάνωση της ΕΟΝ, ούτε κάποιες συγκεκριμένες οδηγίες από τα μέλη της ένωσης προς τη μουσουλμανική μειονότητα.[38]

Τέλος, ο Ραφαήλ ο οποίος ήταν υπό την παρουσία του Έλληνα πρωθυπουργού, έθεσαν στην τουρκική ηγεσία, του Παπά-Ευθύμ (Καραχισαρίδη), ο οποίος είχε καταγωγή από την Μικρά Ασία και ήταν ιερέας έγγαμος ορθόδοξος τουρκόφωνος. Αυτός λοιπόν με της ευλογίες της τουρκικής κυβέρνησης, ίδρυσε στο παρελθόν «Τουρκορθόδοξη Εκκλησία», με μοναδικό στόχο να χαρακτηριστούν οι Ελληνορθόξοι της Κωνσταντινούπολης ως Τουρκόφωνοι. Παράλληλα, στη συνοικία του Γαλατά, προχώρησε σε κατάληψη δύο ορθόδοξους ναούςκαι καταχράστηκε την περιουσία της ελληνικής μειονότητας. Ο Έλληνας πρέσβης λοιπόν ζήτησε από ζήτησε από την ηγεσία της Τουρκίας, την αποπομπή Παπά-Ευθύμ, ένα θέμα το οποίο είχε αναφερθεί και στο παρελθόν χωρίς κάποια ουσιαστική μεταβολή. Ο Υπουργός Εσωτερικών της Τουρκίας, υποστήριζε πως δεν αξίζει να είναι ο ιερέας μέρος της συζήτησης, υποστηρίζοντας πως για εθνικιστικούς λόγους δεν μπορεί να του επιβληθεί κάποια τιμωρία τη δεδομένη χρονική στιγμή αλλά υποσχέθηκε θα εξέταζε το

[37] Αντώνης Κλάψης, «Ελληνοτουρκική προσέγγιση και μειονοτικά ζητήματα: η επίσκεψη του Ιωάννη Μεταξά στην Άγκυρα (Οκτώβριος 1937)», στο *ΛΔ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο ,* Ελληνική Ιστορική Εταιρία, Θεσσαλονίκη 2016, σελ.121-125

[38] Κωνσταντίνος Τσιούμης, *Η μουσουλμανική μειονότητα της δυτικής Θράκης και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις,* Α.Π.Θ,Θεσσαλονίκη 1994, σελ.237-244

συγκεκριμένο ζήτημα στο άμεσα μέλλον με τον διορισμό μόνιμων επιτρόπων οι οποίοι θα ήταν αρμόδιοι αποκλειστικά για μειονοτικά ζητήματα.

Έτσι λοιπόν έληξε η ελληνοτουρκική συνάντησε χωρίς να παρθεί κάποια συγκεκριμένη απόφαση που να επιλύει τα μειονοτικά ζητήματα των εκατέρωθεν κρατών. Ο Μεταξάς από μεριά του απογοητεύθηκε από το γεγονός ότι η πρόταση του για τη δημιουργία μίας νέας ελληνοτουρκικής συμφωνίας που θα αφορούσε τις μειονότητες αντιστάθηκε στην τουρκική επιφύλαξη. Παρά όλα αυτά συμφωνήθηκε από τις δύο πλευρές να συνεχιστούν οι επαφές μεταξύ του Έλληνα πρόξενου Ραφαήλ και το Τούρκου Υπουργού των Εσωτερικών, Μενεμενζίογλου, για τα όποια προβλήματα αντιμετώπιζε η ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι θα προσπαθούσαν να βρουν αμοιβαία επωφελής λύση.[39]

Η Συμπληρωματική Συνθήκη

Λίγο πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν στην ουσία οι μόνες χώρες που διατηρούσαν πιστές τις θέσεις τους στο Βαλκανικό Σύμφωνο, καθώς η Γιουγκοσλαβία υπέγραψε σύμφωνο αιωνίου φιλίας με την Βουλγαρία το 1937 και με την Ιταλία λίγους μήνες αργότερα . Στην προσπάθεια τους να συσφίξουν ακόμα περισσότερο την ελληνοτουρκική φιλία, ακολούθησαν επισκέψεις σε Αθήνα και Άγκυρα από Ισμέτ Ινονού και Ιωάννη Μεταξά το 1937-38 αντίστοιχα. Ενώ τον Απρίλιο του 1938, υπεγράφη πρόσθετη συνθήκη που υπέρβαινε του όρους της Βαλκανικής Συμφωνίας. Με την συνθήκη αυτή η Τουρκία ήταν περιφερειακά εξασφαλισμένη καθώς στις 8 Ιουλίου 1937 είχε υπογράψει σύμφωνο μη επιθέσεως στα ανατολικά της σύνορα με Ιράν, Ιράκ και Αφγανιστάν.[40]

Την επόμενη μέρα ο Μεταξάς παρέθεσε γεύμα προς τιμή των Τούρκων υπουργών και έστειλε τους πιο θερμούς στο τουρκικό λαό και ιδιαίτερα στον Κεμάλ Ατατούρκ και στον στενό του συνεργάτη Ισμέτ Ινονού. Κάνοντας λοιπόν μία ανασκόπηση στη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα στο Βαλκανικό Σύμφωνο και την ελληνοτουρκική συνεννόηση, τα οποία διασφαλίζουν την ειρήνη και την ευημερία στα Βαλκάνια και την νοτιοανατολική Μεσόγειο, αποκάλυψε πως οι δύο χώρες διαπραγματεύονται μία νέα συνθήκη μεταξύ τους , τονίζοντας πως μέσω αυτής της συνθήκες δεν έχουν σκοπό να στραφούν εναντίον κάποιου τρίτου βαλκανικού κράτους αλλά για να βελτιώσουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις: «Να υπογραμμίσω εντόνως και πάσης νομιμοφροσύνης ότι το κείμενο τούτο είναι απππαλαγμένον πάσης αιχμής, ότι δεν στρέφεται καθ' οιουδήποτε και ότι δεν είναι επί πλέον όργανον εις τη σειράν των ειρηνικών συμφωνιών , αι οποίαι διέπουν τα Βαλκάνια». Ενώ στη συνέχεια πως αυτή η συνθήκη γίνεται με την πλήρη ενημέρωση και συγκατάθεση των υπολοίπων χωρών του Βαλκανικού Συμφώνου

[39] Κλάψης, «Ελληνοτουρκική προσέγγιση και μειονοτικά ζητήματα», ΛΔ' Πανελληνιο Ιστορικό Συνέρδριο , Θεσσαλονίκη 2016, σελ.125-126
[40] Συρίγος, ο.π, σελ.86

(Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία), δίνοντας απάντηση ενώσεως και συμμαχίας στην Ευρώπη, οι οποίες δοκιμάζονται από αναθεωρητικές πολιτικές.[41]

Η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν οι μόνες χώρες από την Βαλκανική Συνεννόηση, που επεδίωξαν την αμοιβαία διμερή συνεργασία και κινήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση. Αρχικά οι δυο χώρες μεταξύ τους υπέγραψαν εμπορικές συμφωνίες και στη συνέχεια προσπάθησαν να εγγυηθούν τα μεταξύ τους κοινά σύνορα. Η Τουρκία όμως αρχικά δεν ήταν διατεθειμένη να συμφωνήσει στο συγκεκριμένο ζήτημα υποστηρίζοντας πως το Βαλκανικό Σύμφωνο επαρκεί για την εδαφική τους διασφάλιση. Η Ελλάδα δεν ικανοποιήθηκε και έβλεπε όλο και περισσότερο υπαρκτό το βουλγαρικό κίνδυνο στα βόρεια σύνορα της, όπως και πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. [42]

Ένα χρόνο πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ευρώπη είχε διασπαστεί στις αναθεωρητικές δυνάμεις από τη μία και στις συμμαχικές δυνάμεις που προσπαθούν να διατηρήσουν το στάτους και από την άλλη. Η Ελλάδα όσο και αν προσπαθούσε με τη στάση της ουδετερότητας να αποφύγει την εμπλοκή της σε ενδεχόμενο πολέμου δεν ήταν προς το συμφέρον της γιατί με αυτόν τον τρόπο θα βρίσκονται σε απομόνωση. Για αυτό το λόγο αποφάσισε να παραμείνει στη βαλκανική Αντάντ αν και ήταν φανερό πως είχε αποδυναμωθεί η επιρροή της. Η Μεγάλη Βρετανία επιθυμούσε μία ενιαία βαλκανική συμμαχία με την παρουσία της Βουλγαρία για να μην διαχωριστεί σε ξεχωριστά στρατόπεδα ο χώρος των Βαλκανίων. Πιστή λοιπόν Μεγάλη Βρετανία στην πολιτική του κατευνασμού, που είχε ακολουθήσει νωρίτερα στην Ευρώπη προσπάθησε να υλοποιήσει και στο βαλκανικό χώρο. Προσέγγιση λοιπόν την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Τουρκία για να εισχωρήσει η Βουλγαρία στη Βαλκανική Συνεννόηση.[43]

Στα τέλη Φεβρουαρίου 1938, ο Μεταξάς επισκέπτεται την Άγκυρα, στα πλαίσια της 6ης συνόδου του συμβουλίου της Βαλκανικής Συνεννόησης. Στο ταξίδι του αυτό ο Έλληνας πρωθυπουργός, εμφανίστηκε φανερά καχύποπτος απέναντι στους εταίρους των βαλκανικών κρατών, καθώς όπως αποκάλυψε είχε πληροφορηθεί πως σχεδιάζουν να τον πείσουν να παραχωρήσει στους Βούλγαρους εδάφη και λιμάνια στη βόρεια Ελλάδα προκείμενου να έχουν πρόσβαση στο Αιγαίο Πέλαγος, έτσι ώστε να εγκαταλείψουν τις αναθεωρητικές τους βλέψεις. Ο Μεταξάς όμως ήταν κατηγορηματικά αδιάλλακτος στο συγκεκριμένο ζήτημα και φάνηκε ιδιαίτερα απογοητευμένος από την τουρκική πολιτική ενώ ήταν ακόμα και φανερά απογοητευμένος με την υποδοχή που του επιφύλαξαν στην τουρκική πρωτεύουσα.[44]

Στην τέταρτη τη συνεδρίαση του μόνιμου συμβουλίου της βαλκανικής συνεννόησης που έλαβε Χώρα στην τουρκική πρωτεύουσα, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκία, Ρούσδη Αράς, τόνισε την ανάγκη να συμπεριληφθεί η Βουλγαρία στη Βαλκανική Συνεννόηση προκειμένου να απαγκιστρωθεί από την Ιταλία και τη Γερμανία, που αποτελούσαν απειλή τα

---

[41] Μεταξάς, *Λόγιοι και Σκέψεις,* τόμος Α''σελ.352-354

[42] Σβολόπουλος, ο.π, σελ.199

[43] Προκόπης Παπαστράτης,, «Εξωτερική πολιτική», *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα 1922-1940, ο Μεσοπόλεμος,* τομ.Β', Βιβλιόγραμα, Αθήνα 2009, σελ.289

[44] Πίκρος, ο.π, σελ.68-69

βαλκανικά κράτη. Επίσης ενημέρωσε πως και η Αγγλία κινούνταν προς αυτή την κατεύθυνση και μάλιστα ήταν έτοιμη να τροποποιήσει κάποιες διατάξεις της Συνθήκης του Νεϊγύ, που αφορούσε περιοριστικά στρατιωτικά μέτρα της Βουλγαρίας αλλά τόνισε ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών πως η Βουλγαρία έπρεπε πρώτα να διαβεβαιώσει τα βαλκανικά κράτη πως δεν θα προβεί σε επίθεση εναντίον τους ή θα ζητούσε περαιτέρω εκχώρησης.[45]

Παρ' όλα αυτά οι υπουργοί εξωτερικών της Βαλκανικής Συνεννόησης, συμφώνησαν στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει ο βαλκανικός συνασπισμός, όσον αφορά την ασφάλεια και την σταθερότητα στα Βαλκάνια και στο χώρο της Μεσογείου, ενώ όλα τα μέλη είναι κάθετα πιστά στο να τηρήσουν τις δεσμεύσεις τους στην Κοινωνία των Εθνών μέσα σε μία περίοδο αναθεωρητικών κινδύνων. Τέλος αποφάσισαν να διατηρήσουν καλές σχέσεις με όλα τα κράτη που εμπλέκονται στη Μεσόγειο Θάλασσα, δηλαδή Αγγλία, Γαλλία και Ιταλία των οποίων οι σχέσεις μεταξύ των τελευταίων κρατών είχαν διαταραχθεί εξαιτίας της ιταλικής εισβολής στην Αιθιοπία, ζήτημα το οποίο δεν αφορούσε τα μέλη της Βαλκανικής Συνεννόησης.[46]

Όσον ο αφορά στο ζήτημα των βουλγαρικών αξιώσεων, οι οποίες είχαν προωθηθεί από την Αγγλία, ο Ρούσδη Άρας προώθησε το βουλγαρικό ζήτημα στους εταίρους του υπό την προϋπόθεση η Βουλγαρία να υπογράψει σύμφωνο μη επιθέσεως με όλα τα μέλη της Βαλκανικής Συνεννόησης ξεχωριστά. Από ελληνικής πλευρά, ο Μεταξάς θεωρούσε πως η Τουρκία και η Γιουγκοσλαβία επιθυμούν να εντάξουν την Βουλγαρία στη συμμαχία τους για αυτό το λόγο όπως δήλωσε ήταν έτοιμος να υποχωρήσει μόνο στο ζήτημα του βουλγαρικού επανεξοπλισμού αν και δεν συμφωνούσε με την ιδέα αυτή αλλά για να μην διατρέξουν κίνδυνο οι σχέσεις της Ελλάδας με τους βαλκανικούς συμμάχους και ιδιαίτερα με την Τουρκία, έδωσε τη συγκατάθεση του.[47]

Η τέταρτη βαλκανική Σύνοδος έληξε με δηλώσεις του Μεταξά, επισημαίνοντας μεταξύ των συμμάχων της συνεννόησης επικρατεί κλίμα αλληλεγγύης ομοφωνίας και αδιάρρηκτες ενότητας Αξίζει να αναφερθεί πως στη συνάντηση στην Άγκυρα παραβρέθηκε βουλγαρική αντιπροσωπεία παρά το γεγονός ότι η Βουλγαρία δεν ανήκε στη βαλκανική συνεννόηση.[48] Ενώ αμέσως μετά τη λήξη του Συμβουλίου και την επιστροφή του Έλληνα πρωθυπουργού στην πατρίδα του, σε επισκέψεις του σε Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη, Διδυμότειχο και στην Αθήνα υποστήριξε πως από τη συνάντησή του με τους βαλκανικούς εταίρους Η Ελλάδα βγήκε επωφελούμενη για δύο λόγους: πρώτον για την κοινή πολιτική γραμμή που ακολουθεί βαλκανική συμμαχία για να διατηρήσει την ασφάλεια και την ευημερία στο βαλκανικό χώρο και δεύτερον την περαιτέρω συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας που κινούνταν προς μία νέα διμερής συνθήκη.[49]

---

[45]Σπυρίδων Σφέτας, «Το σύμφωνο της Θεσσαλονίκης της 31ης Ιουλίου 1938: Διπλωματικό παρασκήνιο, ελληνικές προσδοκίες και βουλγαρικές διαψεύσεις», *Πρακτικά στο ΚΣΤ' Ιστορικού Συνεδρίου27-29 Μάιου 2005,* Θεσσαλονίκη 2005, σελ.458-459

[46] Ιωάννης Μεταξάς, *Ημερολόγιο,* τόμος 4ος, Γκοβότσης, Αθήνα 1980, σελ.665-666

[47]Αντωνία Πατρικιάδου, ο.π, σελ.82-83

[48]*Ελεύθερον Βήμαν,*28 Φεβρουαρίου 1938

[49] Ιωάννης Μεταξάς, *Λόγια και Σκέψεις,* σελ.321-327

Όμως η επιμονή του Μεταξά στην καλή πορεία της ελληνοτουρκικής συνεννόησης σε συνδυασμό με τον κίνδυνο από τις αναθεωρητικές δυνάμεις τόσο σε βαλκανικό επίπεδο από Βουλγαρία, όσο και σε πανευρωπαϊκό, έθετε σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότηταστα Βαλκάνια και στην ανατολική Μεσόγειο . Για τους παραπάνω λόγους θα υπογραφεί μία συμπληρωματική συνθήκη μεταξύ Αθήνας-Άγκυρας, που στην οσία επιβεβαιώνει τις συμφωνίες των δύο χωρών του 1930 και 1933 με νέους όρους. Πιο συγκεκριμένα η συμπληρωματική συνθήκη ανέφερε πως εάν ένα από τα δύο δέχονταν επίθεση από ένα τρίτο κράτος, το εταίρο κράτος της συμφωνίας έπρεπε να τηρήσει στάση ουδετερότητας και θα εμπόδιζε ακόμα και με πολεμική σύρραξη τη χρησιμοποίηση του εδάφους του από το επιτιθέμενο κράτος ενώ ακόμα θα υπάρχει και συνεννόηση μεταξύ των δύο κρατών για τη γενικότερη αντιμετώπιση της κατάστασης. Η συγκεκριμένη συμφωνία όμως ήταν ασύμφορη για την Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, καθώς σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της Τουρκίας ήταν πιο πιθανόν να χρησιμοποιηθεί το ελληνικό έδαφος από το επιτιθέμενο μέλος παρά η χρησιμοποίηση του τουρκικού εδάφους σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της Ελλάδας.[50] Κάτω από αυτές τις συνθήκες λοιπόν υπογράφθηκε η συμπληρωματική συνθήκη μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας. Παρά το γεγονός όμως της επέκτασης της ελληνοτουρκικής συνθήκης, ο Μεταξάς εμφανίζονταν καχύποπτος απέναντι στην Τουρκία διότι η τελευταία θεωρούσε πως αμφότεροι έπρεπε να θωρακίζουν την άμυνα τους στο θαλάσσιο χώρο της Μεσογείου επειδή δεν υπήρχε λόγος για την Ελλάδα να αισθάνεται απειλή από την Βουλγαρία στα βόρεια σύνορα της. Επομένως λοιπόν η συμπληρωματική συνθήκη υπογράφθηκε στα πλαίσια των κοινών τους συνόρων στο χώρο της Μεσογείου για να τα θωρακίσουν. Τέλος η συγκεκριμένη συνθήκη χειροκροτήθηκε έντονα από την Αγγλία, αφού την ίδια περίοδο,, η Γερμανία είχε προσαρτήσει την Αυστρία και η Αγγλία φοβούμενη, παρακίνησε την ελληνοτουρκική συνθήκη για να μην περάσουν τα Βαλκάνια κάτω από τη γερμανική σφαίρα επιρροής.[51]

Εν τω μεταξύ, ο Μεταξάς κατηγορήθηκε στο εσωτερικό της χώρας του, ότι η συμπληρωματική συνθήκη δεν συνέφερε την Ελλάδα και πως ήταν υποκινούμενη από την Αγγλία. Σε απάντηση του, τόνισε πως δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μία προέκταση των υπαρχόντων ελληνοτουρκικών συνθηκών στο ναυτικό τομέα, που μέχρι πρότινος ήταν στα ελληνοτουρκικά εδάφη στα σύνορα της Θράκης. Επισήμανε επίσης πως ήταν μία ηχηρή απάντηση απέναντι στις αναθεωρητικές βλέψεις του Μουσολίνι αλλά αυτό θα επιτυγχάνονταν μόνο με τη ναυτική συνδρομή της Αγγλίας. Συνεπώς επιβεβαίωσε τις καλές ελληνοτουρκικές σχέσεις με την Μεγάλη Βρετανία, η οποία ήθελε να φέρει δύσκολη θέση τον Άξονα Ρώμης- Βερολίνου στο χώρο της νοτιοανατολικής Μεσογείου.[52]

[50] Σβολόπουλος, ο.π, σελ 199
[51].Πίκρος, ο.π, σελ.70-71
[52] .Πίκρος, ο.π, σελ.74-75

Η Συμφωνία της Θεσσαλονικης

Λίγο πριν το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αποδεικνύεται έντονα η πλήρης υποστήριξη της Τουρκίας προς τη βρετανική πολιτική. Οι αγγλοτουρκικές σχέσεις αναθερμάνθηκαν έπειτα από τη ρωσική άρνηση στη τουρκική πρόταση, να παίξει δηλαδή η Ρωσία την εγγυήτρια δύναμη στις παράλιες ακτές της Τουρκίας. Μετά από αυτή την άρνηση λοιπόν, η Αγγλία δημιούργησε φιλικές σχέσεις με την Τουρκία και σε συνδυασμό με την τουρκική συμφωνία με τα κράτη της Ανατολής, η Αγγλία μέσω της Τουρκίας, είχε επιρροή σε Βαλκάνια και Μέση Ανατολή.[53]

Έχοντας επιρροή στο βαλκανικό χώρο λοιπόν η Τουρκία, ο Αράς συνέχισε να αναλαμβάνει το ρόλο του συμφιλιωτή στα Βαλκάνια. Αρχικά αναγνώρισε την ιταλική αυτοκρατορία στην Αιθιοπία και στις 4 Απριλίου 1938 ακολούθησε και ο Μεταξάς την αναγνώριση γεγονός που η Αγγλία δυσαρεστήθηκε που αυτήν την τουρκική πολιτική. Στη συνέχεια στην προσπάθειά του Αράς, για επανεκκίνηση των σχέσεων μεταξύ Βουλγαρίας και των κρατών της βαλκανικής συνεννόησης, αποφασίστηκε στρατιωτικοποίηση της Βουλγαρίας Η κυβέρνηση Μεταξά δέχτηκε πιέσεις από παντού (Τουρκία Αγγλία Ιταλία και Γιουγκοσλαβία) και αναγκάστηκε να συμφωνήσει στην στρατιωτικοποίηση της Βουλγαρίας. Έτσι στις 31 Ιουλίου 1938 βρέθηκαν στη Θεσσαλονίκη ο Έλληνας δικτάτορας με τον βούλγαρο Πρωθυπουργό και ως Κιοσεϊβάνοφ και συμφώνησαν τόσο στην κατάργηση της διάταξης τις συνθήκες του Νεϊγύ, που αφορούσε τον αποκλεισμό της Βουλγαρίας όσο και της συνθήκης της Λωζάννης περί παροπλισμένων ζωνών στη Θράκη. Το κείμενο της συμφωνίας μεταξύ άλλων ανέφερε ότι η Βουλγαρία θα διατηρήσει σχέσεις καλής γειτονίας με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη και την προθυμία για συνεργασία μεταξύ τους. Αλλά από μεριά των μελών της Βαλκανικής Συνεννόησης, θα έχουν την υπευθυνότητα απέναντι στη Βουλγαρία να αποφύγουν τις συγκρούσεις μεταξύ τους.[54]

Σε αυτό το σημείο διακρίνεται εμφανώς η επιρροή που ασκούσε η Τουρκία στο χώρο των Βαλκανίων και σταδιακή απομόνωση της Ελλάδας. Έπειτα από τη Συμφωνία της Θεσσαλονίκης, δημιουργήθηκαν πολλές ελπίδες στο βαλκανικό λαό για ειρηνική συνύπαρξη όλων το κρατών αναμεταξύ τους αφού και η Βουλγαρία που είχε αναθεωρητικές τάσεις στο παρελθόν, έδωσε τις εγγυήσεις της πως δεν θα επιτεθεί σε κανένα κράτος της Βαλκανικής Συνεννόησης.[55] Προκαλεί εντύπωση όμως το γεγονός ότι στο κείμενο της συμφωνίας δεν αναφέρονταν πουθενά για διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας στα Βαλκάνια ή για την ένταξη της Βουλγαρίας στη Βαλκανική Συνεννόηση. Αυτό δικαιολογείται στη διατήρηση των αξιώσεων του Βούλγαρου πρωθυπουργό και για αυτό το λόγο δεν επιθυμεί να ενταχτεί η χώρα του σε ένα συνασπισμό στον οποίο πιστή τυο θέση είναι η διατήρηση του status quo.[56]

Η εφημερίδα ''Η Καθημερινή'', σε πρωτοσέλιδο της στις 1 Αυγούστου 1939, θεωρεί πως η συμφωνία της Βουλγαρίας με την Βαλκανική Συνεννόηση, αποτελεί από τις πιο ιστορικές στιγμές στην πορεία των Βαλκανίων για την ειρηνική συνύπαρξη ανάμεσα στα βαλκανικά

[53] Πίκρος, ο.π, σελ.75-76
[54] *Ελεύθερο Βήμα,* 1 Αυγούστου 1938
[55] .Πίκρος, ο.π, σελ.80-81
[56] *Ελεύθερο Βήμα,* 4 Αυγούστου 1938

κράτη. Σημαντικό είναι το γεγονός πως οι δύο πλευρές έλυσαν τις διαφορές μέσω της συγκεκριμένης συνθήκης και δεν κατέφυγαν σε πόλεμο, αφήνοντας ικανοποιημένες τόσο την Βαλκανική Συνεννόηση όσο και την Βουλγαρία. Τέλος, τόνιζε τη σημασία της συμφωνίας και για τις σχέσεις ανάμεσα σε Βουλγαρία και Ελλάδα, οι οποίες είχαν δοκιμαστεί τα τελευταία χρόνια εξαιτίας των αξιώσεων των Βουλγάρων εις βάρος ελληνικών εδαφών. Ενώ αποθέωσε τον Μεταξά για την καλή διάθεση που παρουσίασε τόσο για την βελτίωση των ελληνοβουλγαρικών σχέσεων, όσο και για την υποχώρηση που έκανε στους βαλκανικούς εταίρους για να έρθουν σε συμφωνία με την Βουλγαρία.[57]

Στις 27 Νοεμβρίου 1938, ο Ιωάννης Μεταξάς, παραχώρησε συνέντευξη στον ελληνικό τύπο, για να περιγράψει ποια είναι η διεθνής θέση της Ελλάδας εκείνη την περίοδο. Στην αρχή της συνέντευξης του επεσήμανε πως η εξωτερική πολιτική που ακολουθεί είναι σε καλά επίπεδα, διατηρώντας την Ελλάδα σε άριστη θέση και δεν υπήρχε λόγος να μεταβάλλει την πολιτική του, αφού ο στόχος της ελληνικής κυβέρνησης είναι να διαφυλάξει την ευημερία και την ειρήνη στα Βαλκάνια και στην Μεσόγειο. Στη συνέχεια επιβεβαίωσε τις εγκάρδιες σχέσεις που διατηρεί η Ελλάδα τόσο με τους εταίρους της Βαλκανικής Συνεννόησης, όσο και με την Τουρκία. Όσον αφορά την Βουλγαρία, ανέφερε πως τους συνδέει το Σύμφωνο της Θεσσαλονίκης, από το οποίο έχει τις καλύτερες φιλοδοξίες για την βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας, ενώ υπενθύμισε πως οι μόνες διαφορές πλέον μεταξύ τους είναι να διευθετήσουν οικονομικά και εμπορικά ζητήματα.[58]

Ο θάνατος του Κεμάλ Ατατούρκ και σταδιακή καιροσκοπική πολιτική της Τουρκίας

Ο Ιωάννης Μεταξάς, μετά το θάνατο του Κεμάλ Ατατούρκ 10 Νοεμβρίου 1938), θα απευθύνει συλλυπητήριο τηλεγράφημα στο πρωθυπουργό της Τουρκία, Τζελάλ Μπαγιάρ, , εκφράζοντας τη βαθιά του θλίψη, μνημονεύοντας τον ταυτόχρονα για την βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων τα τελευταία χρόνια: «Η Ελλάς ουδέποτε θα λησμονήσει ότι ο Τούρκος πρόεδρος υπήρξε ο κύριος θεμελιωτής της ελληνοτουρκικής συνεννοήσεως και ότι σφυρηλάτησε τους δεσμούς της αδιάλυτης φιλίας, ήτις ενώνει τας δύο χώρας μας εν τω κοινώ ιδεώδη της ειρηνικής συνεργασίας. Θα διατηρηθεί πιστώς την συγκεκιμένην ανάμνησιν του μεγάλου εκλιπόντος».[59] Επίσης του δημοτικό συμβούλιο της Θεσσαλονίκης στις 11 Νοεμβρίου 1938, αφού τήρησε ενός λεπτού σιγής, ως ένδειξη φόρου τιμής , με την παρακάτω ανακοίνωση του αποφασίστηκε να μετονομαστεί η οδός Απόστολου Παύλου σε οδό Κεμάλ Ατατούρκ: «Το δημοτικόν συμβούλιον κατά την αποψινήν του συνεδρίαση ετήρησε ενός λεπτού σιγή εις μνήμην του Ατατούρκ. Επίσης εντός των ημερών πρόκειται να μετονομαστεί τμήμα της οδού Απόστολου Παύλου όπου ευρίσκεται η οικεία ένθα εγεννήθη ο απαθανών πρόεδρος, εις οδόν Κεμάλ Ατατούρκ»[60]

Στις 21 Φεβρουαρίου 1939, στα πλαίσια της βαλκανικής διάσκεψης στο Βουκουρέστι, ο Ιωάννης Μεταξάς εξέφρασε τη θλίψη του για τον θάνατο του Κεμάλ Ατατούρκ,

[57] *Η Καθημερινή,* 1 Αυγούστου 1938
[58] *Ελεύθερον Βήμα,* 27 Νοεμβρίου 1938
[59] *Ελεύθερον Βήμα,* Σάββατο 12 Νοεμβρίου 1938
[60] *Ελεύθερον Βήμα,* Σάββατο 12 Νοεμβρίου 1938

χαρακτηρίζοντας τον ως της Βαλκανικής Συνεννοήσεως: « Ανακαλούντες την μεγάλην φυσιογνωμία του Κεμάλ Ατατούρκ, τιμώμεν την μνήμην του εξοχότατου αρχηγού, όστις υπήρξε εκ των κυριοτέρων δημιουργών της Βαλκανικής Συνεννοήσεως. Επίστευσε εις αυτήν, πράγματι ολόψυχως με την ευγενεστέρων ειλικρίνειαν».[61]

Στην κηδεία του Κεμάλ Ατατουρκ, ο Ιωάννης Μεταξάς είχε την ευκαιρία να συναντήθηκαν με το νέο Τούρκο πρόεδρο Ισμέτ Ινονού και είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν τα τελευταία γεγονότα που τους απασχολούσαν. Αμφότεροι ήταν ιδιαίτερα ανησυχητικοί από την Συμφωνία του Μονάχου και την προσάρτησή της Σουηδητίας, (περιοχή που στην πλειονότητα της ήταν Γερμανοί) στη Γερμανία. Οι Βούλγαροι ενθαρρύνθηκαν από αυτό το γεγονός και το είδαν ως ευκαιρία να θέσει υπό την κυριαρχία της βαλκανικές περιοχές. Επίσης ο Βούλγαρος πρωθυπουργός Κιοσεϊβάνωφ είχε συνάντηση με τον πρωθυπουργός της Γιογκοσλαβίας, Στογιαντίνοβιτς και σύμφωνα με μυστικές πληροφορίες που έλαβε ο Μεταξάς οι δύο άνδρες συμφώνησαν να λάβει η Βουλγαρία την Δυτική Θράκη και συνεπώς την έξοδο της στο Αιγαίο ενώ η Γιουγκοσλαβία θα προσαρτούσε τη Θεσσαλονίκη. Τόσο ο Ιωάννης Μεταξάς, όσο και ο Ισμέτ Ινονού ανησύχησαν με την βουλγαρογιουγκοσλαβική στάση και αποφάσισαν να αποκρούσαν κάθε αναθεωρητική απειλή από τα βόρεια σύνορα τους. Ωστόσο λίγο αργότερα θα ακολουθήσει η αποπομπή του Στογιαντίνοβιτς με αποτέλεσμα να αναβληθούν τα βουλγαρικά και γιουγκοσλαβικά σχέδια γεγονός που ευχαρίστησε ιδιαίτερα ελληνοτουρκικά άξονα.[62]

Αρχικά με τον θάνατο του Κεμάλ Ατατούρκ το Νοέμβριο του 1938, δεν παρουσιάστηκε κάποια σημαντική αλλαγή στην τουρκική εξωτερική πολιτική, συνεπώς και στις σχέσεις της Τουρκίας με την μεταξική διακυβέρνηση, καθώς θεωρούσε ο νέος πρόεδρος της Τουρκίας, Ισμέτ Ινονού , πως η κύρια απειλή για την χώρα του ήταν η Ιταλία κα η Βουλγαρία. Σταδιακά όμως άρχισε να εγκαταλείπει τον άξονα Αθήνα-Άγκυρα και να αποβλέπει προς το συμφέρον της. Καθοριστικός παράγοντας σε αυτή τη πολιτική, αποτέλεσε η τοποθέτησε στο τούρκικο υπουργείο των εξωτερικών, του Σουκρού Σαράτσογλου, ο οποίος ήταν γνωστός για τη σκληρή του στάση απέναντι στην Ελλάδα τη περίοδο 1924-1929.[63]Ο Σαράτσογλου λοιπόν ήταν υπέρ των βουλγαρικών διεκδικήσεων έναντι των ελληνικών εδαφών γεγονός που προκάλεσε τη δυσαρέσκεια του Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος αντιλήφθηκε πως η Τουρκία υπό την προεδρία του Ινονού ακολουθεί καιροσκοπική πολιτική.[64]

Η αλλαγή προεδρίας της Τουρκίας συμπίπτει με μία δύσκολη κατάσταση για την Ελλάδα διότι εκτός των Σαράτσογλου, ο οποίος ήταν υπέρ των βουλγαρικών αξιώσεων, ήταν και σύμμαχοι διότι είχαν υποκύψει στις διεκδικήσεις των βουλγάρων προκειμένου να ενταχθεί η Βουλγαρία στη βαλκανική συνεννόηση. Έτσι ο Μεταξάς είχε στραφεί προς τη Ρουμανία για μία κοινή βαλκανική πλεύση και πράγματι στην επόμενη συνδιάσκεψη της βαλκανικής συνεννόηση Ρουμανία ήταν κατηγορηματικοί στο θέμα των αξιώσεων της Βουλγαρίας. Είναι γεγονός πως η βαλκανική συνεννόηση στις αρχές του 1939 ήταν κλονισμένη. Από την μία Γιουγκοσλαβία αποδεχόταν τις βουλγαρικές διεκδικήσεις έναντι

[61] Ιωάννης Μεταξάς, *Λόγια και σκέψεις,* τόμος β', σελ.27-29
[62] Πατρικιάδου, ο.π, σελ.82-83
[63] Συρίγος, ο.π, σελ.86
[64] .Πίκρος, ο.π, σελ.82-83

της Ελλάδας ενώ νωρίτερα δυσφορούσε στην ανανέωση της βαλκανικής συνεννόησης και από την άλλη λόγω της τουρκικής τυχοδιωκτικής πολιτικής, ο Μεταξάς άρχισε να αμφισβητεί την ελληνοτουρκική φιλία που είχε καθιερωθεί τα προηγούμενα χρόνια, ενώ πίστευε έντονα πως και η Τουρκία κατά βάθος πως είναι υπέρ της πρόσβασης της Βουλγαρίας στο χώρο του Αιγαίου: «Αλλά Γιουγκοσλαβία ευνοεί παραχωρήσεις μας προς Βουλγαρίαν. Ίσως και Τουρκία; Ίδωμεν». Πιο συγκεκριμένα ο Σαράτσογλου προωθούσε την εκχώρηση της Δοβουτσάς στην Βουλγαρία προκειμένου να πάψει ο βουλγάρικος αναθεωρητισμός εις βάρος της Βαλκανικής Συνεννόησης ενώ όσον αφορά την έξοδο της Βουλγαρίας στο Αιγαίο από την μία υποστήριζε την βουλγαρική έξοδο στο Αιγαία και από την άλλη διαβεβαίωνε την Μεταξά πως δεν υφίστατο τέτοιο ζήτημα.[65]

Ο Ισμέτ Ινονού λοιπόν αντιλαμβανόμενος πως η ελληνοτουρκική προσέγγιση δεν εμφάνισε πλήρης προστασία στην ασφάλεια της χώρας του, άρχισε να λειτουργεί καιροσκοπικά. Από την μία επιστρέφοντας στις παραδοσιακές οθωμανικές αντιλήψεις, πίστευε πως η χώρα του ταυτίζεται με τη ναζιστική Γερμανία. Όμως το 1939 άλλαξε στάση, όταν ο ιταλικός στρατός του Μουσολίνι βρίσκοντας στην Αλβανία . Το γεγονός αυτό ανησύχησε τόσο Ελλάδα όσο και την Τουρκία. Αμφότερες εστράφησαν στις συμμαχικές δυνάμεις (Μ. Βρετανία, Γαλλία) και οι τελευταίες διαβεβαίωσαν πως σε περίπτωση ιταλικής εισβολής στην Ελλάδα θα τους παρείχε στρατιωτική υποστήριξη εφόσον η Ελλάδα πρόβαλε αντίσταση με τα υπάρχοντα στρατεύματα της.

Μπροστά στην ιταλική απειλή , ο Ισμέτ Ινονού θέλησε να έρθει σε αμυντική συμφωνία με την Αγγλία και την Γαλλία. Από τη συγκεκριμένη συμφωνία, η Τουρκία εξασφάλισε δάνειο προκειμένου να ενισχύσει τον εξοπλισμό της. Επίσης το άρθρο 3 της συγκεκριμένης συμφωνίας αφορούσε άμεσα την Ελλάδα καθώς υποχρέωνε την Τουρκία να υποστηρίξει τα συμμαχικά στρατεύματα σε περίπτωση που η Ελλάδα βρίσκονταν σε κατάσταση άμυνας από επίθεση τρίτης χώρας: « *Εν όσω ισχύουν οι εγγυήσεις που έχουν δοθεί από την Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο στην Ελλάδα και στη Ρουμανία με τις αντίστοιχες δηλώσεις τους τη 13η Απριλίου 1939, η Τουρκία θα συνεργάζεται αποτελεσματικά με τη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο και θα προσφέρει σε αυτές κάθε δυνατή βοήθεια και υποστήριξη, στην περίπτωση εμπλοκής της Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου σε εχθροπραξίες δυνάμει των αναφερόμενων εγγυήσεων*».Συν τοις άλλοις η Τουρκία κατάφερε διαπραγματευτεί τα Δωδεκάνησα, σε περίπτωση που κήρυττε το πόλεμο στην Ιταλία, γεγονός που δεν γνώριζε η Ελλάδα η οποία ήλπιζε κάποια στιγμή να τα προσαρτήσει.[66]

Με την τριμερείς συμφωνία ανάμεσα σε Τουρκία, Αγγλία και Γαλλία, η πρώτη κατάφερε να εξασφαλίσει δάνειο από τους Συμμάχους, ύψους 43 εκ. στερλινών και 3,5 εκ. σε εμπορικές πιστώσεις. Αντίθετα η Ελλάδα, έπειτα από επίπονες και μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, κατάφερε να αποσπάσει μόλις 2 εκ. στερλίνες. Αυτή η οικονομική διαφορά των δανείων, για την ενίσχυση της εθνικής άμυνας των δύο χωρών, οφείλεται στη μεγαλύτερη ανάγκη που είχαν οι Σύμμαχοι την Τουρκία παρά την Ελλάδα. Παράλληλα πίστευαν ότι δεν συνέφερε την Ελλάδα να έρθει σε ρήξη με την Τουρκία, έχοντας ανοικτές απειλές από Βουλγαρία και

[65]Πατρικιάδου, ο.π, σελ.93
[66] Συρίγος, ο.π, σελ.87

Ιταλία. Τέλος οι Βρετανοί έμειναν ικανοποιημένη μετά από δηλώσεις του Ιωάννη Μεταξά (Σεπτέμβριος 1938), ότι η χώρα του δηλαδή θα πορευτεί μαζί με την Τουρκία, έτσι για αυτό το λόγο αποφάσισαν οι Σύμμαχοι να διαπραγματευτούν μόνο με την Τουρκία, θεωρώντας δεδομένη την υποστήριξη της Ελλάδας.[67]

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

Οι καλές ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έπαιξαν καθοριστικό παράγοντα για την Ελλάδα προκειμένου να σχεδιάσει την αμυντική της στρατηγική έναντι των αναθεωρητικών της απειλών που την ταλάνιζαν, ενώ όσο και αν προσπαθούσε να αποφύγει την εμπλοκή της στο πόλεμο, ο Μεταξάς είχε φανερά ταχθεί υπέρ των Συμμαχικών Δυνάμεων. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση που είχε δώσει ο Μεταξάς στον Αμερικανό πρεσβευτή, Λίνκον Μάκβι, παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (21 Αυγούστου 1939, σε ερώτηση που του απεύθυνε όσον αφορά τη στάση που θα κρατούσε η Ελλάδα σε περίπτωση εισόδου της στο πόλεμο: « Είμεθα με τις Δυτικές Δυνάμεις επειδή τούτο είναι προς το συμφέρον μας και επειδή είναι προς το συμφέρων των Συμμάχων μας (Τούρκων).[68]

Στις 10 Ιουνίου 1940, η Ιταλία ανακοινώνει το πόλεμο έναντι Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας, συνεπώς υποχρέωνε την Τουρκία σύμφωνα με το άρθρο 1[69] της τριμερούς συνθήκης να τις υποστηρίξει πολεμικά. Όμως ο Ισμέτ Ινονού αποφάσισε να ακολουθήσει μία μετριοπαθής πολιτική και να μην εισέλθει η Τουρκία στο πόλεμο καθώς η Γαλλία είχε ήδη κατακερματιστεί από τα γερμανικά στρατεύματα και δεν επιθυμούσε να ρισκάρει με την είσοδο της στο πόλεμο αφού η μόνη υποστήριξη που είχε πλέον ήταν αυτή των βρετανικών στρατευμάτων. Ανάλογη ήταν η τουρκική στάση και στην ιταλική εισβολή στα βόρεια ελληνικά σύνορα από τις ιταλικές δυνάμεις εναντίον του στρατού του Ιωάννη Μεταξά. Σε αυτή τη περίπτωση ο Ισμέτ Ινονού υποστήριξε πως η Τουρκία δεν θα συνδράμει στρατιωτικά την Ελλάδα επειδή πως επερχόμενη γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδας, χωρίς τη συμμετοχή της Βουλγαρίας, θα αποτελέσει αιτία πολέμου.[70]

Τη Δευτέρα στις 28 Οκτωβρίου 1940, τα ξημερώματα, ο πρεσβευτής της Ιταλίας Εμανουέλε Γκράτσι, μεταφέρει τελεσίγραφο στον Ιωάννη Μεταξά, το οποίο ανέφερε να καταληφθούν ελληνικά στρατηγικά σημεία στις στρατιωτικές δυνάμεις του Μουσολίνι, ενώ σε περίπτωση άρνησης η Ελλάδα θα δέχονταν επίθεση. Η απάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού ήταν μία φράση στα γαλλικά: «Alors. C' estlaguerre.» («Πολύ καλά λοιπόν. Έχουμε πόλεμο.» Αμέσως μετά λοιπόν ο Μεταξάς επικοινωνεί με τον βασιλιά Γεώργιο Β' και τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού, Αλέξανδρο Παπάγο, για να οργανώσουν σχέδιο επιστράτευσης και τον αμυντικό σχεδιασμό στην ελληνοαλβανική μεθόριο στην Ήπειρο. Λίγες ώρες αργότερα, μετά την άρνηση του ιταλικού τελεσίγραφου, ο Μεταξάς ορίζει έκτακτο υπουργικό συμβούλιο στο Υπουργείο Εξωτερικών. Ο Μεταξάς είχε

[67] Πίκρος, ο.π, σελ.80-81

[68] Κολιόπουλος, *Η δικτατορία Μεταξά*, σελ.151

[69] Σύμφωνα με το άρθρο 1 «Εις περίπτωσιν επιθέσεως ευρωπαϊκής Δυνάμεως, εκ της οποίας το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία θα ήγοντο εις πόλεμον εις την Μεσόγειον, η Τουρκία υποχρεούται να έλθη εις βοήθειαν αυτών δια όλων των δυνάμεων της»

[70] Συρίγος, ο.π, σελ.88

αντιληφθεί πως οι ελληνικές δυνάμεις θα αντιμετώπιζαν μόνες τους τις δυνάμεις του Μουσολίνι: «Σήμερα, αναλαμβάνομεν σκληρότατον αγώναν με μέσα τελείως άνισα και δεν πρέπει να αυταπατώμεθα ότι θα πολεμήσουμε μόνον τους Ιταλούς». Μετά τη λήξη του υπουργικού συμβουλίου, ο Μεταξάς επικοινωνεί με τον Έλληνα πρεσβευτή στην Άγκυρα, Ραφαήλ Ραφαήλ, προκειμένου να ενημερώσει την τουρκική κυβέρνηση για να αναλάβει τις συμβατικές της υποχρεώσεις που είχε υπογράψει το 1938 και 1939 και να αποστείλει στρατιωτικές δυνάμεις για να συνδράμει την Ελλάδα. Κατά βάθος, ο Έλληνας πρωθυπουργός πίστευε ότι η Τουρκία δεν θα βοηθούσε την Ελλάδα από ιταλική επίθεση και θα βοηθούσε μόνο αν δέχονταν επίθεση από τις βουλγαρικές δυνάμεις. Πράγματι, μετά από επικοινωνία του Ραφαήλ με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών, Σουκρού Σαράτσογλου, του ξεκαθάρισε ότι η Ελλάδα θα λάμβανε στρατιωτική υποστήριξη από την Τουρκία σε περίπτωση μόνο βουλγαρικής επιθέσεως εις βάρος της.[71]

Οι τουρκική ηγεσία είχε την πεποίθηση πως δεν ήταν υποχρεωμένη να συνδράμει πολεμικά την Ελλάδα στην ιταλική κάθοδο τον Οκτώβριο του 1940. Όμως εκτός από τις διατάξεις της Συνθήκης που υπέγραψε με Αγγλία και Γαλλία, ήταν υποχρεωμένοι να βοηθήσει την Ελλάδα, σύμφωνα με το ελληνοτουρκικό σύμφωνο που υπεγράφη στις 14 Σεπτεμβρίου 1933, σύμφωνα με το οποίο οι δύο χώρες αποτελούνταν από κοινά σύνορα και ήταν υπεύθυνες να διασφαλίσουν την ακεραιότητα του. Όμως την περίοδο εκείνη ο Ισμέτ Ινονού δεν ήταν διατεθειμένος να διακινδυνεύσει την είσοδο της Τουρκίας στο πόλεμο, ενώ παράλληλα το Δεκέμβριο του 1940, άρχισε να διαπραγματεύεται μία πιθανή συμφωνία με την ναζιστική Γερμανία (που τελικά υπέγραψε σύμφωνο φιλίας στις 18 Ιουνίου 1941) κρυφά από τους Συμμάχους.[72]

Σε αυτό το σημείο φαίνεται έντονα πως οι καλές ελληνοτουρκικές σχέσεις που είχαν θεμελιωθεί την τελευταία δεκαετία είχαν τερματιστεί και επίσημα με την Τουρκία να αντιλαμβάνεται πως η συμπόρευση με την Ελλάδα να μην έχει να της προσφέρει τίποτα και να συνεχίζει κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου την καιροσκοπική της πολιτική όλο και πιο φανερά από ότι τα προηγούμενα χρόνια, προχωρώντας μάλιστα σε ταυτόχρονες διαπραγματεύσεις πότε με τις Συμμαχικές Δυνάμεις πότε με την χιτλερική Γερμανία.[73]

Η Τουρκία συνέχισε τη καιροσκοπική της πολιτική και προσπάθησε να διαπραγματευτεί το αμυντικό σύμφωνο μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας έπειτα από την ιταλική επίθεση εναντίον της Ελλάδας και ζήτησε από τις συμμαχικές δυνάμεις πως σε περίπτωση που εισέλθει στο πόλεμο η Τουρκία, απαίτησε τα Δωδεκάνησα, τη βουλγαρική Θράκη, τη Κύπρο και την Αλβανία. Ενώ ταυτόχρονα είχε συνομιλίες και με τους Γερμανούς από τους οποίους ζήτησε σε περίπτωση γερμανικής Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, την αναθεώρηση του

[71] Γεώργιος Σαρρής, «28 Οκτωβρίου 1940: Το τελεσίγραφο Γκράτσι και το διπλωματικό παρασκήνιο», *Το Έθνος (27/10/2019),* www.ethnos.gr/ellada/68921_28-oktobrioy-1940-telesigrafo-gkratsi-kai-diplomatiko-paraskinio(τελευταία επίσκεψη:31-05-2021)
[72] Πίκρος, ο.π, σελ.87-88
[73]Κλάψης, «Η ελληνοτουρκική προσέγγιση ,σελ.446

καταστατικού χάρτη των Βαλκανίων και τον πλήρη οικονομικό και πολιτικό έλεγχο της Αλβανίας.[74]

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία εστίασε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του Ιωάννη Μεταξά (1936-1941) και πως επηρεάστηκαν από τις διεθνής εξελίξεις και εθνικά συμφέροντα του κάθε κράτους χωριστά. Έχοντας λοιπόν κληρονομήσει ο Έλληνας δικτάτορας, από τους προκατόχους του (Ελ. Βενιζέλος, Π. Τσαλδάρης), μία σε καλό βαθμό συνεργασία ανάμεσα στις δύο χώρες, η οποία αποτυπώνονταν σε τρεις συνθήκες μεταξύ τους (Σύμφωνο Φιλίας 1930, Σύμφωνο Εγκάρδιας Συνεννόησης 1933 και Βαλκανικό Σύμφωνο 1934), προήλθε στην εξουσία την περίοδο που η Τουρκία εξέφραζε αξιώσεις για την Συνθήκη των Στενών. Ο Μεταξάς λοιπόν δεν πρόβαλλε αντιρρήσεις για το συγκεκριμένο ζήτημα για δύο κυρίως λόγους: πρώτον γιατί δεν ήθελε να δημιουργήσει τριβές με τους Συμμάχους και ιδιαίτερα με την Τουρκία με την οποία είχε επενδύσει αρκετά σε αυτή την προσέγγιση και δεύτερον γιατί με την αναθεώρηση στη συνθήκη των Στενών μπορούσε να εξοπλίσει ξανά τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη. Απογοητεύτηκε όμως με τους συμβαλλόμενα μέλη της Συνθήκης των Δαρδανελίων στο γεγονός ότι ήταν αδιάλλακτη στο ζήτημα του επανεξοπλισμού των υπόλοιπων νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (Χίος, Λέσβος, Ικαρία και Σάμος) με την δικαιολογία ότι θα επανεξετάζονταν το θέα στο άμεσο μέλλον.

Τα πρώτα δύο χρόνια διακυβέρνησης του Μεταξά παρατηρείται μία καλή πορεία με την Τουρκία υπό την προεδρία του Κεμάλ Ατατούρκ, με δηλώσεις υποστήριξης ανάμεσα στα δύο κράτη και την κοινή τους πολιτική στο Βαλκανικό χώρο. Μάλιστα ακολούθησε και ταξίδι του Μεταξά στην Άγκυρα, από το οποίο είχαν τη δυνατότητα να συζητήσουν εκτενέστερα τα θέματα που τους απασχολούσαν, όπως για την πολιτική που θα ακολουθούσαν όσον αφορά τη Βαλκανική Συνεννόηση, την οχύρωση της άμυνας τους στα κοινά τους σύνορα να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε εξωτερική απειλή διέρχονταν από εκεί κυρίως από τη Βουλγαρία ενώ βλέποντας πως και η Ιταλία αποτελεί απειλή τόσο για Ελλάδα όσο και Τουρκία συζήτησαν το ενδεχόμενο μίας νέας συνεργασίας μεταξύ τους. Τέλος συζήτησαν για τα μειονοτικά ζητήματα χωρίς ωστόσο να καταλήξουν σε κάποια συγκεκριμένη απόφαση και αυτό γιατί η τουρκική πλευρά δεν ήταν διατεθειμένη να δεσμευτεί με άλλους όρους συμφωνίας, πέραν της Συνθήκης της Λοζάνης, αν και ήταν και από τις δύο πλευρές αποδεκτό που υπήρχαν εκκρεμότητες στο συγκεκριμένο θέμα.

Τον Απρίλιο του 1938, υπογράφεται η Συμπληρωματική Συνθήκη μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας και αυτό γίνεται με παρότρυνση κυρίως της πρώτης, καθώς θεωρούσε πως τη δεδομένη χρονική στιγμή κύρια απειλή για τους δύο συμμάχους αποτελούσε η φασιστική Ιταλία και όχι η Βουλγαρία από τα βόρεια σύνορα τους. Η συγκεκριμένη συνθήκη λοιπόν

[74] Συρίγος, ο.π, σελ.89

ήταν μία συμπλήρωση των συνθηκών του 1930 και 1933, ενώ δέσμευε κυρίως τα θαλάσσια σύνορα τους. Είναι ξεκάθαρο πως η Συμπληρωματική Συνθήκη εξυπηρετούσε τουρκικά συμφέροντα κυρίως γιατί ήταν πιθανότερο εάν για παράδειγμα η Ιταλία επιχειρούσε να επιτεθεί στην Τουρκία να χρησιμοποίησε τα ελληνικά νησιά και σχεδόν αδύνατον να χρησιμοποιήσει τουρκικό έδαφος σε περίπτωση που επιτεθεί στην Ελλάδα. Απαντώντας στις κατηγόριες ο Μεταξάς, επιχείρησε να δικαιολογήσει την Συγκεκριμένη Συνθήκη πως δεν σημαίνει τίποτα λιγότερο από μία επιβεβαίωση της άριστης ελληνοτουρκικής φιλάς που είχε θεμελιωθεί τα προηγούμενα χρόνια. Επιχειρεί προφανώς να κατευνάσει τα πνεύματα που ανησυχούσαν λόγω των διεθνών εξελίξεων. Ακόμα ο Μεταξάς μέσα σε μία περίοδο που η Βουλγαρία όλο και περισσότερο εξέφραζε την επιθυμίας της για διέξοδο στο Αιγαίο θέλησε να διατηρήσει όσα τίποτα την ελληνοτουρκική προσέγγιση αν και γνώριζε πως η συγκεκριμένη συμφωνία δεν ήταν σαφώς προς όφελος της Ελλάδας.

Η Συμπληρωματική Συνθήκη του 1938, φαίνεται πως είναι το αποκορύφωμα των καλών ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Τουρκία είχε αντιληφθεί πως η προσέγγιση με την Ελλάδα δεν είχε να της προσφέρει τίποτα περισσότερο καθώς δεν την θεωρούσε υπολογίσιμο στρατιωτικό σύμμαχο άρχιζε να εμφανίζει μία τυχοδιωκτική πολιτική. Η αρχή έγινε στην προσπάθεια να οθήσει την Βουλγαρία εντός του Βαλκανικού Συμφώνου, ύστερα από παροτρύνσεις των Συμμάχων και κυρίως της Αγγλίας. Έπειτα από έντονες πιέσεις στις 31 Ιουλίου 1938, η Βουλγαρία ήρθε σε συμφωνία με την Βαλκανική Συνεννόηση που αφορούσε συγκεκριμένες διατάξεις στις Συνθήκες του Νεϊγύ και της Λωζάννης, επιτρέποντας την να εξοπλίσει και πάλι τα βόρεια σύνορα της. Ο Μεταξάς αν και δήλωσε πως επρόκειτο για ιστορική συμφωνία μεταξύ των βαλκανικών εταίρων ήταν φανερά απογοητευμένος με την στάση τόσο των Σύμμαχων κ όσο και των μελών της Βαλκανικής Συνεννόησης, αντιλαμβανόμενος πως η συμμαχία άρχιζε να φθίνει ενώ η Τουρκία ακολουθεί άλλο δρόμο προς το συμφέρον της.

Η καιροσκοπική πολιτική της Τουρκίας συνεχίστηκε ακόμα πιο έντονα μετά τον θάνατο του Κεμάλ Ατατούρκ, επιχειρώντας να έρθει σε προσέγγιση πότε με τους Συμμάχους, ποτε με τις δυνάμεις του Άξονα. Τελικά μετά από άρνηση της Γερμανίας το 1938 να έρθει σε συμφωνία με την Τουρκία, η τελευταία σπρώχτηκε στην αγκαλιά των Συμμάχων, υπογράφοντας το 1939 αμυντικό σύμφωνο με Γαλλία και την Αγγλία για να αισθάνεται εξασφαλισμένη. Τελικά η Τουρκία δεν τήρησε τους κανένα από τους όρους των συμφωνιών που υπέγραφε τα τελευταία χρόνια, ούτε στη ναζιστική επίθεση στην Γαλλία ούτε στην ιταλική εισβολή στην Ελλάδα. Ήθελε να αποφύγει την είσοδο τηςστο πόλεμο πάση θυσία έχοντας νωπές τις πληγές της από τις επιπτώσεις του Α’ Παγκοσμίου Πολέμου. Τέλος κατά τη διάρκεια του πολέμου διαπραγματεύονταν κα με τις δύο πλευρές την είσοδο της, θέλοντας να βγει εποφελημένη.

ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

α) Ιστορικό Αρχείο Ιωάννη Μεταξά

- Μεταξάς Ιωάννης, *Λόγιοι και σκέψεις, 1936-1941, τομ.Α', Εκδόσεις Ίκαρος*, Αθήνα 1969

- Μεταξάς Ιωάννης, *Λόγιοι και σκέψεις, 1936-1941, τομ.Β', Εκδόσεις Ίκαρος*, Αθήνα 1968

- Μεταξάς Ιωάννης, *Το ημερολόγιο μου, Απομνημονέυματα, 1933-1941*, επιμ. Φαίδων Βράνας, τομ.4 Δ' , Αθήνα 1960

β) Εφημερίδες

- Ελεύθερον Βήμα, Αθήνα 1937-1938

- Η Εθνική, Αθήνα 1937

- Η Καθημερινή, Αθήνα 1937-1938

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Βιβλιογραφία

- Βερέμης, Θάνος ,*Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453-2005,* Αθήνα 2013

- Γεωργίου, Πολύχρους Γεώργιος, *Αμυντικός σχεδιασμός και πολεμική προπαρασκευή του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου (1936-1940)*, Θεσσαλονίκη 2017

- Ευαγόρου, Ευαγόρας , *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις από 1923 εώς σήμερα,* Αθήνα 2010

- Κλάψης, Αντώνης ,«Ελληνοτουρκική προσέγγιση και μειονοτικά ζητήματα: η επίσκεψη του Ιωάννη Μεταξά στην Άγκυρα (Οκτώβριος 1937)», *ΛΔ' Πανελληνιο Ιστορικό Συνέρδριο ,* Θεσσαλονίκη 2016

- Κλάψης,Αντώνης «Η ελληνοτουρκική προσέγγισε στη δεκαετία του 1930», *Αίνος μνήμη καθηγητού Ηλία Κρίσπη, Συμβολές στην επιστήμη του δικαίου και των διεθνών σχέσεω,* Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015

- Κλάψης, Αντώνης, «Στη δίνη της διεθνούς κρίσης: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις της μεταξικής δικτατορίας και η Συμπληρωματική Συνθήκη της 27ης Απριλίου 1938», *ΑΣΤ' & ΑΖ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ,* Θεσσαλονίκη 2019

- Κολιόπουλος, Ιωάννης, *Η δικτατορία Μεταξά και ο πόλεμος του '40,* Θεσσαλονίκη 1996

- Κολιόπουλος, Ιωάννης, *Ο Μεταξάς και η εποχή του,* Αθήνα 2009

- Κολιόπουλος, Ιωάννης, *Ο Μεταξάς και οι εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας (1936-1940),*Αθήνα 2009

- Λιναρδάτος, Σπύρος, *Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις,* Αθήνα 1993

- Παπαστράτης, Προκόπης, «Εξωτερική πολιτικη», *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα 1922-1940, ο Μεσοπόλεμος,* τομ.Β', Αθληνα 2009

-Πατρικιάδου, Αντωνία, *Η Βαλκανική Συνεννόηση και ο Βουλγαρικός αναθεωρητισμός (1934-1940),* Θεσσαλονίκη 2013

- Πίκρος, Ι.Π. , *τουρκικός επεκταττισμός,* Αθήνα 1996

- Σαρρής,Γεώργιος, «28 Οκτωβρίου 1940: Το τελεσίγραφο Γκράτσι και το διπλωματικό παρασκήνιο», *Το Έθνος (27/10/2019),* www.ethnos.gr/ellada/68921_28-oktobrioy-1940-telesigrafo-gkratsi-kai-diplomatiko-paraskinio(τελευταία επίσκεψη:31-05-2021

- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Αθήνα 2019

- Συρίγος, Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις,* Αθήνα 2018

- Σφέτας,Σπυρίδων «Το σύμφωνο της Θεσσαλονίκης της 31ης Ιουλίου 1938: Διπλωματικό παρασκήνιο, ελληνικές προσδοκίες και βουλγαρικές διαψεύσεις», *Πρακτικά ΚΣΤ' Ιστορικού Συνεδρίου27-29 Μάιου 2005,* Θεσσαλονίκη 2005

- Τούντα-Φεργάδη, Αρετή, «Σταθμός στην ιστορία των κρατών της περιοχής», *Η Καθημερινή,* 21/02/2010, (www.kathimerini.gr/society/38541/stathmos-stin-istoria-ton-kraton-tis-periochis/τελευταία επίσκεψη:03/06/2021)
- Τσιούμης, Κωνσταντίνος, *Η μουσουλμανική μειονότητα της δυτικής Θράκης και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις,* Θεσσαλονίκη 1994